بسم الله الرحمن الرحیم

IN THE NAME OF GOD

راهنمای حرم مطهر رضوی

عنوان و نام پدیدآور: حریم ملکوت: راهنمای حرم مطهر رضوی/ تهیه و تولید مدیریت امور خدام؛ ویراستار فنی احمد عبداله زاده مهنه؛ ویراستار محتوایی قاسم جهانی محمودی.
مشخصات نشر: مشهد: آستان قدس رضوی، معاونت تبلیغات، زائر رضوی، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری: ۱۳۲ ص.: مصور (رنگی).
شابک: ۹-۲۴-۷۸۱۷-۶۲۲-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
عنوان دیگر: راهنمای حرم مطهر رضوی.
موضوع: آستان قدس رضوی
موضوع: آستان قدس رضوی -- راهنماها
موضوع: Astan Qods Razavi -- Directories
شناسه افزوده: جهانی، قاسم، ۱۳۵۵ -
شناسه افزوده: آستان قدس رضوی. مدیریت امور خدام
شناسه افزوده: آستان قدس رضوی. معاونت تبلیغات. انتشارات زائر رضوی
رده بندی کنگره: BP۳
رده بندی دیویی: ۲۹۷/۰۶
شماره کتابشناسی ملی: ۸۹۲۰۵۴۹
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا

عنوان: حریم ملکوت

تهیه و تولید: مدیریت امور خدام

ویراستار فنی: احمد عبداله زاده مهنه

ویراستار محتوایی: قاسم جهانی محمودی

ارزیاب علمی: حجت الاسلام والمسلمین علی پایاب

طراح جلد و صفحه آرا: عفت بهار

ناشر: زائر رضوی (وابسته به معاونت تبلیغات آستان قدس رضوی)

چاپخانه: چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

نوبت چاپ: اول، سال ۱۴۰۱

شمارگان: ۳۰۰۰

نشانی: مشهد، حرم مطهر، دوربرگردان شیرازی، مدیریت امور خدام.

صندوق پستی: ۳۵۱-۹۱۷۳۵ تلفن: ۳۲۰۰۳۷۲۲-۰۵۱

سامانهٔ پیامکی دریافت پیشنهادها و انتقادها: ۳۰۰۰۸۰۲۲۲۲

تقدیم به:

تقدیم بـه ارواح قدسـیِ ائمـۀ معصومیـن علیهم‌السلام، بـه ویژه مـولا و مقتدای زمـان، حضرت بقیة اللـه الاعظم عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف شـهدای انقـلاب اسـلامی ، دفـاع مقـدس ، شـهدای مدافعیـن سـلامت ومدافعان مظلـوم حـرم اهل‌بیت و زائـران آسـتان ملکوتـیِ امـام علی‌بن‌موسـی‌الرضا علیه‌السلام

یا علی بن موسی الرضا

فهرست

یا علی بن موسی الرضا

توفیـق خدمتگـزاری درآسـتان مقـدس حضـرت ثامـن الحجـج ابـی الحسـن الرضـا علیـه آلاف التحیـه و الثنـا فـوزی عظیـم و کرامتی بزرگ است که شایسته است برخوردارشوندگان از آن، خـدای سـبحان را پیوسـته از عمـق جـان سـپاس گوینـد.

برگرفتـه از متـن حکـم مقـام معظـم رهبـری مـد ظلـه العالـی، در انتصـاب حجت الاسلام والمسلمین حاج شیخ احمد مروی به تولیت آستان قدس رضـوی - ۱۰ فروردیـن ۱۳۹۸

مقدمه

حرم مطهر امام علی‌بن‌موسی‌الرضا(علیه‌السلام) گسترهٔ پرتوافشان انوار الهی و به‌فرمایش رسول خدا(صلی‌الله‌علیه‌وآله) قطعه‌ای از بهشت، دارالشفای دردمندان، خانهٔ امید غم‌دیدگان و محل نزول فرشتگان است.
پیرامون ضریح مطهرش همواره ولایت‌پیشگانی در طواف‌اند که هرگز به غیر بارگاه ولایتش دل نسپرده‌اند. خدمتگزاران حرم رضوی امیدی به‌جز این بارگاه ندارند و احساس آسمانی خود را پیوسته با اشک دیدگان ابراز می‌کنند.
پس از انقلاب شکوهمند اسلامی، بارگاه ملکوتی حضرت رضا(علیه‌السلام) به کانونی مهم و پایگاهی عظیم برای تبلور فرهنگ غنی اسلامی تبدیل شده است.
آستان قدس رضوی گسترش فرهنگ اسلامی و بهره‌رسانیِ معنوی به هم‌وطنان گرامی را اصلی‌ترین وظیفهٔ خود می‌داند.
همین اصل باعث توسعهٔ حرم مطهررضوی و ایجاد مجموعه‌های گوناگون در این فضای روحانی شده است.
حضور سالانه بیش از ۲۵ میلیون زائر در حرم مطهر امام رضا(علیه‌السلام) علاوه بر لزوم گسترش فضاهای زیارتی، فرهنگی، خدماتی و اطلاع‌رسانی، افزایش آگاهی همگانی را می طلبد. حرم‌شناسی، یعنی آشنایی خادمان با بخش‌های گوناگون حرم مطهر، از بایسته‌های خدمت است. تولیت معزز آستان قدس رضوی نیز در این راستا فرموده‌اند: «به‌روزشدن اطلاعات خدام نسبت‌به حرم مطهر رضوی و حرم‌شناسی یکی از ضروریاتی است که همهٔ خدمتگزاران باید به آن توجه کنند.» با عنایت به اهمیت این نکته، همهٔ خدمتگزاران باید حرم‌شناسی را به‌طور کامل فرا گیرند.
این کتاب در راستای دستیابی به این رسالت مهم و رفع نیازهای ضروری خادمان و زائران گرامی در حوزه‌های مختلف و نیز برای پاسخ‌گویی به پرسش‌های آنان تدوین شده است.
امید است که با بهره‌گیری از فضای نورانی حرم مطهر و الهام از معارف ناب اسلامی، زیارتی بامعرفت نصیب زائران مشتاق شود.
نقدها و پیشنهادهای خوانندگان ارجمند و صاحبان فکر و ذوق و هنر برای کسب رضایت زائران گرامی را با گوش جان پذیراییم.

مدیریت امور خدام آستان قدس رضوی

اهمیت خدمت

خدمت در دستگاه اهل‌بیت عصمت و طهارت از توفیقات بزرگ و نعمت‌های بی‌بدیل در طول زندگی هر انسان است؛ خدمتی که اعلام محبت عملی به این ذوات مقدس است و صدالبته، لطف و عنایتی ازطرف آنان به شمار می‌رود. هرکس به مقام خادمی نائل شود و قدر این جایگاه را بفهمد و این خدمت را با شئون خاصش انجام دهد، از بهترین موهبت‌های الهی برخوردار شده است.

حضرت امام‌خمینی قدس‌سره فرمودند: «امیدوارم خداوند همهٔ ما را از خدمتگزاران آستان قدس رضوی قرار دهد و شما چه خوشبخت هستید که در آن آستان زندگی می‌کنید.»[1]

همچنین رهبر معظم انقلاب، مدظلّه‌العالی، فرمودند: «حقاً و انصافاً خدمت آستان مقدس امام هشتم علیه‌السلام وقتی با شرایط و شئون ویژهٔ آن انجام بگیرد، از بزرگ‌ترین ارزش‌ها و بزرگ‌ترین افتخارات است.»[2]

دلدادگان خاندان عصمت و طهارت با ارائهٔ خدمتی خالصانه و صادقانه و عارفانه، از فرصت همراهی با اهل‌بیت علیهم‌السلام و بهره‌مندی از شفاعت خاص آنان در جهان باقی برخوردار خواهند شد.

مرحوم شیخ‌عباس قمی در روایتی نقل کرده است:

امام‌صادق علیه‌السلام غلامی داشتند که هرگاه به مسجد می‌رفتند، همراه ایشان بود و استرشان را نگه می‌داشت تا امام علیه‌السلام از مسجد بیرون آیند. به این ترتیب، سعادت همراهی با امام‌صادق علیه‌السلام نصیب او شده بود. اتفاقاً در آن ایام، جمعی از شیعیان خراسانی برای زیارت به مدینه آمده بودند. یکی از آن‌ها نزد آن غلام آمد و گفت: «من اموال بسیار دارم. حاضرم همهٔ آن اموال را به تو بدهم و درعوض به‌جای تو، غلامیِ امام علیه‌السلام را بکنم. پیش امام علیه‌السلام برو و از ایشان خواهش کن تا غلامیِ مرا بپذیرد. آن‌وقت به خراسان برو و همهٔ اموال من را برای خودت بردار.»

غلام به‌حضور امام‌صادق علیه‌السلام آمد و عرض کرد: «فدایت شوم! می‌دانی که من خدمتکاری مخلصم و سال‌ها از خدمتم در محضر شما می‌گذرد. حال اگر خداوند خیر و برکتی به من برساند، شما از آن جلوگیری می‌کنید؟»

---

۱. سیدروح‌الله موسوی خمینی، صحیفهٔ نور، ج۱۶، ص۳۸۷.

۲. بیانات در دیدار با خدّام، ۱۷ آذر ۱۳۶۷.

امام ﷷ فرمودند: «اگر آن خیر پیش من باشد، به تو می‌دهم و اگر دیگری به تو برساند، هرگز مانع آن نخواهم شد.»

غلام ماجرای خودش و ثروتمند خراسانی را بازگو کرد. امام ﷷ فرمودند: «مانعی ندارد. اگر تو بی‌میل شده‌ای و او خدمت را پذیرفته، او را به‌جای تو پذیرفتم و تو را آزاد کردم.»

غلام آمادهٔ رفتن شد و برای خداحافظی پیش امام ﷷ آمد. پس از خداحافظی چند قدم که برداشت، امام ﷷ او را طلبیدند و فرمودند: «به‌خاطر این‌همه وقت که در خدمت ما بودی، می‌خواهم نصیحتی به تو بکنم. وقتی روز قیامت شود، رسول خدا ﷺ به نور خدا چسبیده و علی ﷷ به رسول خدا ﷺ و ما امامان هم به امیرالمؤمنین علی ﷷ و شیعیانمان به ما آویخته‌اند. هرکس هم به ما نزدیک‌تر باشد، در بهشت هم‌نشین ماست.» غلام تا این نصیحت را شنید، پشیمان شد و گفت: «من در خدمت شما باقی می‌مانم و آخرت را به دنیا نمی‌فروشم.»

سپس نزد آن مرد خراسانی آمد. مرد خراسانی از قیافهٔ غلام دریافت که پشیمان شده است. به او گفت: «این‌گونه که چهره‌ات نشان می‌دهد، دوست نداری جایت را با من عوض کنی.» غلام نصیحت امام ﷷ را نقل کرد و گفت: «این نصیحت من را منقلب کرد و از تصمیم خودم پشیمان شدم.» آن‌گاه مرد خراسانی را نزد امام صادق ﷷ برد.

امام از محبت مرد خراسانی تقدیر کردند و مقام وِلا و دوستی او را پذیرفتند. سپس دستور دادند هزار دینار به غلام بدهند.[1]

۱. محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج۴، ص۱۶۶.

آشنایی با امام رضا (علیه السلام)

بنا بر گفتهٔ محدثان و مورخان، امام رضا (علیه السلام) در ۱۱ ذی‌القعدهٔ سال ۱۴۸ق در مدینه به دنیا آمدند.[۱]

«علی» نامی است که برای این مولود خجسته برگزیدند. امام رئوفمان پس از علی بن ابی طالب (علیهما السلام) و علی بن الحسین (علیهما السلام)، سومین علی در خانهٔ اهل بیت (علیهم السلام) هستند. ازجمله لقب‌های ایشان رضا، صابر، وفی، صادق، رضی، زکی، ولی و کنیهٔ ایشان «ابوالحسن» است.

پدر و مادر بزرگوار

پدر ارجمندشان امام موسی بن جعفر (علیهما السلام) و مادر بزرگوارشان بانویی مکرمه به نام نجمه یا تکتم (علیها السلام) است که پس از ولادت حضرت رضا (علیه السلام)، ازطرف امام موسی کاظم (علیه السلام) «طاهره» یعنی پاکیزه نام گرفت. وی بانویی عفیف و خردمند و از اشراف عجم بوده است.[۲]

دوران کودکی و جوانی

تاریخ دربارهٔ زندگی اهل بیت (علیهم السلام) در کودکی و جوانی تا حد بسیاری سکوت کرده است؛ چراکه حکومت‌های وقت به دلایل مختلف، علاقه‌ای به شناخته‌شدن این بزرگواران نداشتند. این امر سبب شده است که نسل‌های آینده از اطلاعات مربوط به زندگی اهل بیت (علیهم السلام)، قبل از امامت و چه‌بسا بعد از امامت، تا حد زیادی محروم بمانند.

آنچه در تاریخ آمده، این است که در دوران کودکی حضرت رضا (علیه السلام)، پدر گرامی‌شان به‌شدت به ایشان توجه می‌کردند. حضرت موسی بن جعفر (علیهما السلام) بارها فرموده بودند که علی بن موسی الرضا (علیهما السلام) امام بعد از ایشان است و کنیهٔ خود، ابوالحسن را نیز به آن حضرت بخشیدند.[۳]

امام رضا (علیه السلام) در دوران جوانی، در مدینه به علم و تقوا مشهور بودند. علما به دیدارشان می‌آمدند، سؤال می‌پرسیدند و جواب می‌گرفتند.[۴]

---

۱. محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج۴۹، ص۳؛ فضل بن حسن طبرسی، إعلام الوری بأعلام الهدی، ص۳۱۳.

۲. محمدبن‌علی‌بن‌بابویه قمی (شیخ صدوق)، عیون اخبار الرضا، ج۱، ص۱۶ و ۱۷.

۳. محمدبن‌علی‌بن‌بابویه قمی (شیخ صدوق)، عیون اخبار الرضا، ج۱، ص۲۲؛ محمدبن‌محمدبن‌نعمان (شیخ مفید)، الارشاد، ج۲، ص۲۴۹؛ محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج۴۹، ص۲۵.

٤. فضل‌بن‌حسن طبرسی، إعلام الوری بأعلام الهدی، ص۳۲۸.

فرزندان

دربارهٔ تعداد فرزندان امام‌رضا(ع) در میان مورخان و محدثان اختلاف است. بسیاری، مانند شیخ مفید و ابن‌شهرآشوب، امام‌جواد(ع) را یگانه فرزند ایشان می‌دانند؛[1] ولی برخی فرزندان دیگری برای حضرت برشمرده‌اند؛ ازجمله یک دختر.[2] درمجموع، روایات معتبری نیز در دست است که تک‌فرزند بودن امام جواد(ع) را تأیید می‌کند؛ ازجمله اینکه مردی به نام حنان‌بن‌سَدیر به امام‌رضا(ع) عرض کرد: «آیا می‌شود امام بدون فرزند و جانشین باشد؟» حضرت فرمودند: «نه. من صاحب یک فرزند خواهم شد؛ ولی خداوند از او فرزندان فراوانی به وجود خواهد آورد.»[3]

سیرهٔ اجتماعی

بعضی از ویژگی‌های اجتماعی امام رضا(ع) از این قرار است:

۱. وقتی پیش مردم می‌آمدند، خود را برای آن‌ها مرتب می‌کردند؛

۲. هرگز با زبان، کسی را نمی‌آزردند؛

۳. هرگز سخن کسی را قطع نمی‌کردند؛

۴. هرگز حاجت کسی را که می‌توانستند برآورده کنند، رد نمی‌کردند؛

۵. قهقهه نمی‌زدند. خنده‌شان در حد تبسم بود؛

۶. به معطرکردن خود، به‌ویژه هنگام حضور در جمع مردم، علاقه داشتند؛

۷. به مهمان بسیار اهمیت می‌دادند؛

۸. بسیار متواضع بودند؛

۹. بسیار به دیگران خدمت می‌کردند و صدقه می‌دادند و این کار را بیشتر در شب‌های تاریک انجام می‌دادند.[4]

سیرهٔ سیاسی

امامان معصوم همواره با طاغوت و دستگاه ظالمی که بر جان و مال و اقتدار مسلمانان سیطره داشته، مبارزه کرده‌اند. ائمه(ع) علاوه بر

---

۱. محمدبن‌علی‌بن‌شهر آشوب مازندرانی، مناقب آل ابی طالب، ج۴، ص۳۶۷.

۲. عباس قمی، منتهی الآمال، ج۲، ص۳۵۲؛ علی‌بن‌عیسی اربلی، کشف الغمة فی معرفة الأئمة، ج۲، ص۲۶۷.

۳. علی‌بن‌عیسی اربلی، کشف الغمة فی معرفة الأئمة، ج۲، ص۳۰۲؛ محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج۴۹، ص۲۲۱ و۲۲۲.

٤. محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج۴۹، ص۹۰ تا ۱۰۴.

هدایت جامعه در عرصه‌های فکری و فرهنگی و اجتماعی، در عرصهٔ سیاسی نیز به تبیین و روشنگری و مبارزه با ظلم و ظالم دست می‌زدند. البته بی‌تردید به‌دلیل وضعیت و اقتضائات زمانه، شیوهٔ مبارزهٔ سیاسی هریک از ائمه علیهم‌السلام با دیگر امامان اهل‌بیت علیهم‌السلام تفاوت داشته است؛ به‌طوری که گاهی شیوه‌ها و راهبردهای فرهنگی موضوعیت بیشتری داشته و گاهی نیز وجههٔ علمی، فکری و تمدنی بارزتر بوده است.

رهبر معظم انقلاب، مدظلّه‌العالی، می‌فرمایند: «پیام زندگی علی‌بن‌موسی‌الرضا علیهماالسلام چیست؟ ما که نباید فقط به مرقد امام علی‌بن‌موسی‌الرضا علیهماالسلام اظهار ارادت کنیم. او امام ماست. زندگی او برای ما درس است. از زندگی او باید درس بگیریم. زندگی او برای ما یک پیامی دارد، آن پیام چیست؟ من آن پیام را در یک کلمه خلاصه می‌کنم: بدانید پیام زندگی پرماجرای علی‌بن‌موسی‌الرضا، علیه‌الصّلوة‌والسّلام، به ما عبارت است از مبارزهٔ دائمیِ خستگی‌ناپذیر.»[1]

در دوران مأمون عباسی، وضعیت خاص و پیچیده‌ای برای شیعیان و به‌ویژه ثامن‌الحجج علیه‌السلام پدید آمده بود؛ چنان‌که با دقت بیشتر، درمی‌یابیم یکی از اهداف مأمون برای تحمیل ولایتعهدی به امام‌رضا علیه‌السلام این بود که به‌خیال خود، بدین‌وسیله صحنهٔ مبارزات شدید انقلابی شیعه را به عرصهٔ فعالیت‌های سیاسی آرام و بی‌خطر تبدیل کند. به‌علاوه، به عوام‌النّاس هم بگوید امامتان نیز به‌دنبال قدرت و دنیاطلبی است که این مقام را پذیرفته. اما با هوشمندی امام‌رضا علیه‌السلام و شرط‌هایی که در پذیرش این سِمت قرار دادند و نیز سبک زندگی و سیرهٔ سیاسی‌شان در آن مقطع، نقشه‌های مأمون نقش‌برآب شد. امام‌رضا علیه‌السلام از آن اوضاع به‌نحو مطلوب استفاده کردند و با انجام رسالت الهی خویش، مردم را هرچه بیشتر و بهتر با ظلم و جنایت پنهان عباسیان که به‌مراتب خطرناک‌تر و ظالم‌تر از امویان بودند، آشنا کردند. امام علیه‌السلام بدین‌وسیله بصیرت و درک و بینش سیاسی امت را ارتقا بخشیدند.

---

۱. بیانات در جمع مردم مشهد در آستان مقدس رضوی، ۳ آذر ۱۳۶۳.

هجرت تاریخی به خراسان

امام‌رضاعليه‌السلام در پی نامه‌های فراوان و مراجعات پی‌درپی مأموران مأمون به ایشان، برای هجرت به خراسان آماده شدند؛ درحالی‌که از آن کراهت داشتند و می‌دانستند که در این سفر از دنیا خواهند رفت.[1]

حدیث سلسلة‌الذهب

در مسیر هجرت، وقتی امام‌رضاعليه‌السلام می‌خواستند از نیشابور حرکت کنند، مردم شهر برای بدرقه آمده بودند. عده‌ای از اصحاب حدیث، افسار ناقهٔ حضرت را گرفتند و گفتند: «ای پسر رسول خدا! از میان ما می‌روی و ما را به حدیثی از احادیث جدت، رسول خدا، آگاه نمی‌کنی که از آن بهره‌مند شویم؟ تو را به‌حق پدران طاهرینت سوگند، برای ما حدیثی از پدران خویش بیان فرما.»

آن‌گاه مَرکب حضرت ایستاد و پرده کنار رفت و چشم مسلمانان به جمال مبارک ایشان روشن شد.

مسیر اصلی
مسیر احتمالی

---

۱. عباس قمی، منتهی الآمال، ج۲، ص۳۶۵؛ نک: محمدبن‌یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۴۸۸ و ۴۸۹.

بیست و چهار هزار قلم آمادهٔ نوشتن بود که حضرت رضا (علیه‌السلام) فرمودند: از پدرم موسی بن جعفر (علیهما‌السلام) شنیدم که فرمود: از پدرم جعفر بن محمد (علیهما‌السلام) شنیدم که فرمود: از پدرم محمد بن علی (علیهما‌السلام) شنیدم که فرمود: از پدرم علی بن حسین (علیهما‌السلام) شنیدم که فرمود: از پدرم حسین بن علی (علیهما‌السلام) شنیدم که فرمود: از پدرم امیرالمؤمنین، علی بن ابی طالب (علیهما‌السلام) شنیدم که فرمود: از رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) شنیدم که فرمود: از جبرئیل شنیدم که فرمود: از خداوند عزوجل شنیدم که فرمود: «کلمهٔ لا اله الا الله حصار و قلعهٔ مستحکم من است که هرکس وارد آن شود، از عذاب من در امان خواهد بود.»[1]

مَرکب به راه افتاده بود که امام (علیه‌السلام) سر از کجاوه بیرون آوردند و با صدای بلند فرمودند:

«البته شرط هایی دارد و من از شرط های آن هستم!»[2]

بدین ترتیب همه فهمیدند که ولایت، شرط توحید است.

---

۱. «...کَلِمةُ لا اِلهَ اِلّا اللهُ حِصنِی فَمَن دَخَلَ حِصنِی اَمِنَ مِن عَذابِی»؛ محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج۴۹، ص۲۱۶ و ۱۲۷.

۲. «بِشُرُوطِها و اَنا مِن شُرُوطِها.»؛ محمدبن‌علی‌بن‌بابویه قمی (شیخ صدوق)، عیون اخبار الرضا، ج۲، ص۱۳۵.

مرو

امام‌رضا علیه‌السلام پس از تحمل چهار ماه سفر، در نیمهٔ اول سال ۲۰۰ ق وارد مرو، مرکز حکومت مأمون شدند.[۱] هنگام ورود حضرت به مرو، مردم با شوروشوق فراوان، مَقدم ایشان را گرامی داشتند؛ به‌گونه‌ای که مرو تا آن روز چنان شادی و هیجانی به خود ندیده بود. انبوه جمعیت تا بیرون شهر به استقبال آمده بودند. امام علیه‌السلام پس از عبور از میان صف‌های فشردهٔ مردم، در منزلی مستقر شدند که نزدیک قصر حکومتی برای ایشان آماده شده بود.[۲]

شهادت

تاریخ شهادت امام‌رضا علیه‌السلام بر اساس مشهورترین روایات، آخر ماه صفر ۲۰۳ ق در ۵۵ سالگی ایشان بوده است.

۱. محمدبن‌علی‌بن‌بابویه قمی (شیخ صدوق)، عیون اخبار الرضا، ج۲، ص۱۴۷.
۲. عباس قمی، منتهی الآمال، ج۲، ص۳۷۱ و ۳۷۲؛ نک: محمدبن‌محمدبن‌نعمان (شیخ‌مفید)، الارشاد، ج۲، ص۲۶۰ و ۲۶۱؛ عباس قمی، منتهی الآمال، ج۲، ص۳۷۱ و ۳۷۲.

آداب زیارت

خادمان حرم اهل‌بیت علیهم‌السلام هم زائرند و هم با زائران در ارتباط‌اند. پس بایسته است با آداب زیارت معصومان علیهم‌السلام آشنا باشند تا هم خود، معرفت بیشتری به زیارت این ذوات مقدس پیدا کنند و هم بتوانند معرفت زائران را تقویت کنند. در ادامه، شماری از آداب زیارت را بازگو می‌کنیم.

۱. شناخت حق امامان معصوم علیهم‌السلام

مهم‌ترین شرط زیارت امامان معصوم علیهم‌السلام این است که متوجه باشیم اطاعت از آن بزرگواران واجب است و اعتقاد داشته باشیم که تک‌تک رفتارهایمان را می‌بینند.

۲. طلب مغفرت و توبه از گناهان

شایسته است هنگام حضور در محضر ولی‌الله، از کارهای ناشایستمان احساس شرمندگی کنیم و برای ترک گناهان تصمیم

جدی بگیریم. در این صورت، خداوند ما را می‌بخشد و امام ﷺ نیز ما را به حضور می‌پذیرد.

۳. غسل و وضو و پوشیدن لباس‌های پاکیزه و معطر

ورود به حرم مطهر ایجاب می‌کند که غسل کنیم تا بدنمان پاک و پاکیزه باشد. همچنین لباس تمیز و معطر[1] بپوشیم تا هنگام ورود به روضهٔ منوره، همهٔ تنمان سرشار از پاکی باشد.

۴. خواندن اذن دخول

از ادب دور است که بی‌اجازه به‌محضر حجت خدا مشرف شویم. هنگام ورود به حرم‌های مطهر چند لحظه می‌ایستیم و با خواندن عبارات اذن دخول، از صاحبان آن مکان شریف اجازهٔ ورود می‌خواهیم. خواندن این عبارت‌ها و تأمل در آنان، ما را آماده‌تر وارد حرم مطهر می‌کند.

۵. پرهیز از آزار دیگران

وقتی در حرم مطهر امام معصوم ﷺ هستیم، باید با کمک به دیگر مهمانان ایشان و پرهیز از آزار آنان، سعی کنیم رضایت صاحب آن قبر مطهر را به دست آوریم؛ مثلاً مراقب باشیم که در حرم مطهر و روضهٔ منوره، با صدای بلند صحبت نکنیم.[2] یا اگر دست‌رساندن به ضریح مطهر و بوسیدن آن موجب آزار دیگر زائران می‌شود، از انجام این عمل مستحب بپرهیزیم.

۶. آرامش دل و تن

خوب است هنگام تشرف به محضر امام ﷺ سربه‌زیر باشیم و قدم‌هایمان را آرام برداریم و لب به ذکر خداوند متعال بجنبانیم. این خضوع اعضا و جوارح، موجب خشوع قلب می‌شود و آمادگی روحی بیشتری را در ما ایجاد می‌کند.

۷. سلام‌کردن و توجه به حضور معنویِ معصومان ﷺ

هنگام ورود به روضهٔ منوره، با سلام‌کردن به صاحب قبر شریف عرض ادب کنیم. پس از پاگذاشتن در روضهٔ منوره، خود را در محضر امامی احساس کنیم که مطمئنیم سلاممان را می‌شنود و

---

۱. عطرزدن خانم‌ها احکام فقهی خاصی دارد و هریک از بانوان بزرگوار، باید بر اساس حکم مرجع تقلید خود عمل کند.

۲. ﴿وَلَا تَرْفَعُوا اَصْوَاتَكُمْ﴾؛ بخشی از آیهٔ ۲ سورهٔ مبارکهٔ حجرات.

جوابش را هم عنایت می‌کند؛[1] اگرچه گوش ما از شنیدن صدای دلربا و چشممان از دیدن قامت رعنای آن امام همام محروم باشد.

۸. خواندن زیارت‌نامه‌های مأثور

زیارت‌نامهٔ مأثور یعنی زیارت‌نامه‌ای که از معصومان علیهم‌السلام روایت شده. خواندن این زیارت‌نامه‌ها ما را در حال‌وهوای ملکوتی خاصی فرو می‌بَرد؛ آن‌چنان‌که با زمزمهٔ این عبارت‌ها که حرف دل میلیون‌ها انسان علاقه‌مند و دلداده است، خود را در محضر امام و در حال صحبت با ولیّ خدا حس می‌کنیم. ازجمله زیارت‌نامه‌هایی که می‌توان با آن‌ها هریک از معصومان علیهم‌السلام را زیارت کرد، زیارت امین‌الله و جامعهٔ کبیره است.

۹. خواندن نماز زیارت و دعا

شایسته است هنگام زیارت، دو رکعت نماز زیارت یا نماز هدیه به ارواح مطهر معصومان علیهم‌السلام بخوانیم. این نماز را می‌توان در هر نقطه‌ای از حرم‌های مطهر به جا آورد؛ اما بهتر است در صورت امکان و بدون مزاحمت برای دیگران، آن را بالای سر مبارک صاحب قبر شریف بخوانیم. از اعمال پسندیده در حرم‌های اهل‌بیت علیهم‌السلام، به‌ویژه بعد از انجام زیارت و نماز، دعاکردن است؛ زیرا در این حالت، بسیاری از شرایط استجابت دعا کاملاً فراهم است.

۱۰. تلاوت قرآن

چه زیبا و دل‌نشین است که در کنار قبر مطهر حجت خدا، آیات و سوره‌هایی از قرآن کریم را تلاوت کنیم و با هدیهٔ ثواب آن به صاحب قبر مطهر، به دو یادگار پیامبر گرامی صلی‌الله‌علیه‌وآله، یعنی قرآن و عترت، تمسک جوییم.

۱۱. توجه به واجبات، به‌ویژه نماز اول وقت

هنگام زیارت، باید شبیه امام شویم تا عنایت خداوند متعال شامل حالمان شود. از نشانه‌های همرنگ‌شدن با معصومان علیهم‌السلام این است که همانند ایشان، عمل به دستورها و واجبات الهی را سرلوحهٔ کارمان قرار دهیم. پس شایسته است هنگام اذان، زیارت را رها کنیم و اول وقت، به نماز جماعت بپیوندیم.

---

۱. «انّک تسمع کلامی و تردّ سلامی»؛ محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج۹۷، ص ۲۹۵.

وقف و نذر

وقف و نذر ازجمله موضوع‌های مرتبط با حرم و زیارت است که معمولاً پرسش‌هایی برای زائران پیش می‌آورد. آشنایی مختصر با تعریف و کارکرد و احکام وقف و نذر، ما را در خدمت‌رسانی بهتر به زائران یاری خواهد کرد.

وقف

وقف از سنت‌های معنوی و اجتماعی و از احکام امضایی[1] اسلام به شمار می‌رود. این سنت دیرپا در تقسیم ثروت در جامعه و دستگیری از نیازمندان بسیار مؤثر بوده است. وقف اموال و املاک برای آستان قدس رضوی هم از قرن‌های بسیار دور رواج داشته است. موقوفات رضوی پس از به‌حکومت‌رسیدن صفویان در ایران و رسمیت‌یافتن آیین تشیع در این سرزمین، رونق بیشتری گرفت و وقف اموال برای امام‌رضا علیه‌السلام تاکنون ادامه دارد. بر اساس روایت‌های اسلامی و کتاب‌های تاریخ اسلام، پیامبر و اهل‌بیت علیهم‌السلام برای وقف اهمیت خاصی قائل بوده‌اند.

بی‌شک توجه شارع مقدس و بزرگان دین به موضوع وقف، گویای آثار مهم و ماندگار وقف به‌عنوان باقیات صالحات است که نه‌تنها در سرای فانی دستگیر صاحبش می‌شود، بلکه تأثیرهای آن در جهانِ باقی نیز مایهٔ تعالی روح و ارتقای درجات واقف خواهد بود.

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فرموده‌اند: «چند چیز است که پاداش آن‌ها بعد از مرگِ مؤمن به او می‌رسد: علمی که از خود به یادگار گذاشته باشد؛ فرزند صالحی که جانشین خوبی برای او باشد؛ قرآنی که به ارث گذاشته باشد؛ مسجدی که ساخته باشد؛ استراحتگاهی که برای مسافران درراه‌مانده ساخته باشد؛ نهری که جاری کرده و صدقه‌ای که در زندگی خود داده باشد.»[2]

امام‌رضا علیه‌السلام زمانی که در خراسان بودند، در روز عرفه‌ای همهٔ اموال خود را به فقرا انفاق کردند. فضل‌بن‌سهل به ایشان

---

۱. احکامی که پیش از اسلام هم وجود داشته و اسلام نیز بر آن مُهر تأیید زده است.

۲. «اِنَّ مِمّا یَلْحَقُ الْمُؤْمِنَ مِنْ عَمَلِهِ وَ حَسَناتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ: عِلْما عَلَّمَهُ وَ نَشَرَهُ، وَ وَلَداً صالِحاً تَرَکَهُ، أوْ مُصْحَفا وَرَّثَهُ، اَوْ مَسْجِداً بَناهُ، اَوْ بَیْتاً لِابْنِ السَّبیلِ بَناهُ، اَوْ نَهْراً اَجْراهُ اَوْ صَدَقَةً اَخْرَجَها مِنْ مالِهِ فی صِحَّتِهِ وَ حَیاتِهِ تَلْحَقُهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ.»؛ اسماعیل‌بن‌محمدبن‌فضل جوزی اصفهانی، الترغیب و الترهیب، ج۱، ص۹۹.

اعتراض کرد که: «این کار خسارت و زیان است.» حضرت در جواب فرمودند: «اتفاقاً مفید و سودآور است. هرگز آنچه را به‌عنوان اجر (الهی) یا کرم و بخشش داده‌ای، خسارت نشمار.»[1]

برخی از احکام وقف

وقف آن است که انسان مالی را از مالکیت خود خارج و منفعت آن را در راه خدا خیرات کند. لازم نیست انسان صیغهٔ وقف را به عربی بخواند؛ مثلاً اگر بگوید «خانهٔ خود را وقف کردم» صحیح است. پس از وقف مال و تحویل آن، واقف نمی‌تواند عنوان آن را تغییر دهد؛ مثلاً اگر چیزی را وقف حرم امام‌رضا عليه‌السلام کرده باشد، نمی‌تواند از آن برای حرم امامی دیگر یا مسجد یا حسینیه استفاده کند.

اگر انسان مالی را مثلاً برای حرم امام‌رضا عليه‌السلام وقف کرده باشد، منافع آن باید صرف تعمیر، تأمین نور، اُجرت خدمت‌گزاران و نگهبانان و سایر هزینه‌های حرم مطهر شود. از آنجا که خودِ این افراد نمی‌توانند منافع موقوفات را به مصارف خاص آن برسانند، لازم است به مسئولان دفتر موقوفات حرم مطهر تحویل دهند تا به مصارف شرعی آن برسد.

تلف‌کردن مال وقفی و خسارت‌زدن به آن و هرگونه تصرفی که خلاف موضوع وقف باشد، حتی نوشتن مطلب در قرآن‌ها یا کتاب‌های دعا، جایز نیست و اگر خسارتی وارد شد، واردکنندهٔ آن خسارت مدیون است و باید جبران کند.

نذر

یکی از راه‌های رسیدن به آرزوها و خواسته‌های شرعی، نذر است. مطابق روایات اسلامی، می‌توان گفت نذر نوعی دعا و درخواست از خداوند متعال است.

نذر یعنی انسان چیز غیر واجبی (انجام مستحب یا مباح یا ترک حرام یا مکروه) را بر خود واجب کند و آن را مشروط به شرطی کند؛ مثلاً بگوید: «اگر این مشکلم حل شود، این مقدار پول را در راه خدا صدقه می‌دهم یا چند روز روزه می‌گیرم یا ...»

از دیدگاه قرآن کریم، نذر جایگاه بسیار مهمی دارد و باید گفت در آیات قرآن به موضوع نذر تصریح شده و خداوند از نذرهای مردم

---

۱. «وَ فَرَّقَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ بِخُرَاسَانَ مَالَهُ كُلَّهُ فِی يَوْمِ عَرَفَةَ فَقَالَ لَهُ اَلْفَضْلُ بْنُ سَهْلٍ إِنَّ هَذَا لَمَغْرَمٌ فَقَالَ بَلْ هُوَ اَلْمَغْنَمُ لاَ تَعُدَنَّ مَغْرَماً مَا اِبْتَغَيْتَ بِهِ أَجْراً وَ كَرَماً»؛ المناقب، ج ۴، ص۳۶۱، محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۹، ص۱۰۰.

آگاه است: «و هر نفقه‌ای که انفاق کردید و هر نذری که بر عهده گرفتید، یقیناً خدا آن را می‌داند.»[1] از این آیه چنین می‌فهمیم که نذر نوعی انفاق جدی و مسئولیت‌آور است.[2]

نذرکردن اموال یا انجام کارهایی به‌نیت معصومان علیهم‌السلام از سنت‌های پسندیدهٔ مسلمانان است. این سنت حسنه همچنان رواج دارد و از آنجاکه گاهی زائران برای عمل به نذر خود به حرم مطهر مشرف می‌شوند، توجه به برخی از احکام نذر ضروری است که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌کنیم.

۱. برای واجب‌شدن نذر، باید صیغهٔ نذر خوانده شود و لازم نیست شخص آن را به عربی بخواند؛ اما اگر صیغهٔ نذر را نخوانده باشد، عمل به آن نذر واجب نیست.

۲. انسان باید کاری را نذر کند که بتواند انجام دهد؛ مثلاً کسی که نمی‌تواند پیاده به مشهد برود، اگر چنین نذری کند، نذرش صحیح نیست.

۳. اگر انسان نذر کند کاری را انجام دهد، باید دقیق به نذرش عمل کند؛ مثلاً اگر نذر کرده که روز اول ماه به زیارت برود، اگر روز قبل یا بعد از آن برود، کافی نیست و به نذر خود عمل نکرده است.

۴. اگر فردی برای حرم امام رضا علیه‌السلام چیزی از قبیل فرش، پرده و وسایل روشنایی نذر کند، باید آن را به همان مصارف در حرم برسانند.

۵. عمل‌کردن به نذر پس از گرفتن حاجت، واجب است و عمل‌کردن قبل از آن، واجب و کافی نیست. بنابراین اگر به نذر خود عمل کند و بعد حاجتش را بگیرد، باید دوباره انجام دهد.

---

۱. ﴿وَ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ یَعْلَمُهُ﴾؛ بقره، ۲۷۰.

۲. علی‌اکبر قرشی، تفسیر احسن الحدیث، ج۱، ص۵۱۲.

برخی از احکام پرکاربرد

نماز جماعت

۱. در نماز جماعت حرم امام‌رضا(علیه‌السلام) گاهی در اطرافمان تا چند نفر نمازشان شکسته است و زودتر سلام می‌دهند. آیا اتصال ما از بین می‌رود و باید نماز را فرادا ادامه دهیم یا نه؟

در نماز جماعت باید مأموم از سمت جلو یا راست یا چپ به امام‌جماعت یا به مأمومین دیگر اتصال داشته باشد؛ یعنی فاصله‌اش بیش از یک قدم نباشد. بنابراین اگر از هیچ طرفی اتصال برقرار نباشد، نماز فراداست.

۲. آیا در نماز جماعت، به‌محض تکبیرگفتن امام می‌توان اقتدا کرد یا باید منتظر شد تا صف‌های جلوتر اقتدا کنند؟

اگر صف‌های جلوتر بعد از تکبیرة‌الاحرام امام‌جماعت کاملاً آمادهٔ اقتداکردن باشند، می‌توان به‌نیت جماعت وارد نماز شد.

۳. در نماز جماعت، آیا واجب است نیت کنیم که به فلان امام‌جماعت یا امام‌جماعت حاضر اقتدا می‌کنیم؟

باید امام را معیّن کنید؛ ولی دانستن اسم او لازم نیست. مثلاً اگر نیت کنید «اقتدا می‌کنم به امام حاضر»، نمازتان صحیح است.

۴. تا چه مقدار اگر در افعال نماز از امام‌جماعت عقب بمانیم، جماعتمان صحیح است؟

تا زمانی که در دو رکن پی‌درپی از امام‌جماعت عقب نیفتاده‌اید، جماعت صحیح است.

۵. حداکثر فاصلهٔ میان افراد در نماز جماعت، از دو طرف، پیش رو و پشت سر، تا چه حد مجاز است؟

اگر به‌اندازهٔ یک گام بلند فاصله باشد، اشکالی ندارد.

احکام معذورین[1]

۱. توقف جُنُب و حائض و نَفُسا در مسجد و بنا بر احتیاط واجب، در جاهایی از حرم ائمه علیهم‌السلام که حکم مسجد را دارند، حرام است. اگر مسجد یا حرم شلوغ نباشد، عبور این افراد به طوری که از یک دروارد و از درِ دیگر خارج شوند، یعنی بدون توقف، اشکال ندارد.[2]

۲. زن مستحاضه، حتی مستحاضهٔ متوسطه و کثیره، در صورت غسل کردن می‌تواند به مسجد یا حرم برود و در آنجا توقف کند؛ اما اگر غسل‌هایی را که برای نمازش گفته شده انجام نداده است، احتیاط مستحب است که در مسجد و حرم توقف نکند.

توجه: در حرم ائمه علیهم‌السلام، محدودهٔ روضهٔ منوره، اطراف ضریح مطهر، زیر گنبد مطهر و به نظر برخی فقها، بنا بر احتیاط واجب، رواق های متصل به آن هم، حکم مسجد را دارند.

یادمان نرود که در حرم مطهر امام رضا علیه‌السلام، صحن مسجد گوهرشاد نیز مسجد به حساب می‌آید؛ اما رواق ها و صحن‌های دیگر حکم مسجد را ندارند. فقط رواق پشت‌سر که در آنجا دو مسجد است و قسمت بالاسر حضرت، حکم مسجد را دارد.

۳. نگاه کردن افراد دارای عذر شرعی به ضریح مطهر اشکالی ندارد.

احکام مسجد و حرم

۱. حفظ احترام مسجد و حرم واجب است. بنابراین هر کاری که موجب بی‌احترامی به این مکان‌های مقدس باشد، حرام است؛ مثل آب دهان انداختن یا با کفش واردشدن.

۲. نجس‌کردن زمین، سقف، بام و طرف داخلی دیوار مسجد و حرم ائمه علیهم‌السلام حرام است.

تطهیر مسجد و حرم

۱. اگر جایی از مسجد نجس شود، هرکس اطلاع یافت، باید فوراً آنجا را تطهیر کند.
۲. اگر جایی از حرم‌های مطهر ائمه علیهم‌السلام نجس شود، تطهیر آن واجب است.

---

۱. کسانی که برای انجام تکالیف شرعی عذر دارند.
۲. امام‌خمینی قدس‌سره بنا بر احتیاط واجب، توقف در هیچ‌یک از رواق‌ها را جایز نمی‌دانند. البته در این مسئله می‌توان به فتوای دیگر مراجع مراجعه کرد.

۳. هنگامی که انسان از نجاست مسجد یا حرم‌های مطهر ائمه علیهم‌السلام اطلاع یافت، فوراً باید آن را تطهیر کند و نباید به‌قدری معطل کند که عرفاً بگویند تأخیر کرده است.

بردن مهر و قرآن مسجد و حرم

بردن مُهر و قرآن و کتاب دعای مسجدها و حرم‌های مطهر معصومان علیهم‌السلام و زیارتگاه‌ها جایز نیست و اگر کسی آن‌ها را عمدی یا سهوی برده باشد، باید به همان مکان برگرداند. بردن دیگر امکانات مسجد و حرم‌های مطهر و دیگر مکان‌های وابسته به آن‌ها نیز همین حکم را دارد و جایز نیست.

احکام حرم مطهر

۱. اگر دستمان به ضریح نرسد، زیارتمان قبول است؟

در زیارت، حضور و سلام بر امام معصوم علیه‌السلام کافی است.

دست‌زدن به ضریح، زیارت و نشان قبولی زیارت هم نیست؛ از آداب زیارت آن است که زائر از هرگونه ایجاد مزاحمت و ناراحتی برای دیگران بپرهیزد.

۲. اگر نذر کرده باشیم مبلغی پول داخل ضریح مطهر بیندازیم، جایز است آن را به دفتر یا صندوق نذورات تحویل دهیم؟

اگر به همین شکل نذر شرعی کرده و صیغهٔ نذر را خوانده باشید، درصورتی که ممکن باشد، باید به همین صورت به نذرتان عمل کنید. اما اگر انجام‌دادن آن ممکن نباشد، رعایت آن شکل خاص واجب نیست و می‌توانید آن مبلغ را به دفتر نذورات تحویل دهید.

۳. مسافران می‌توانند نماز را در صف اول نماز جماعت به جا آورند؟

در جایی از احکام نماز جماعت نیامده که مسافر نمی‌تواند در صف اول جماعت نماز بخواند؛ اما پس از سلام‌دادن مسافر در رکعت دوم، اگر با اتصال‌نداشتن او، فاصلهٔ بین دیگر مأمومین زیاد شود، اتصال آن‌ها به هم می‌خورد و نماز جماعتشان به فرادا تبدیل می‌شود پس بهتر است بخاطر حفظ اتصال نماز جماعت،

مسافر از ایستادن در صف اول یا جاهایی که حکم صف اول را دارند پرهیز کند.

۴. مشرّف‌شدن افرادی که عذر شرعی دارند، به کدام رواق‌های حرم مطهر امام رضا علیه‌السلام اشکالی ندارد؟

رواق دارالفیض و دارالشکر و دار الاخلاص چون در گذشته مسجد بوده اند ، حکم مسجد را دارند وتوقف در آن ها اشکال دارد .

مسجد بالاسر هم حکم مسجد را دارد. سایر رواق ها حکم مسجد را ندارند و تشرف به آنها اشکالی ندارد.

۵. آیا دخیل‌بستن و قفل‌زدن به ضریح معصومان علیهم‌السلام جایز است؟

جایز نیست و نوعی بدعت به شمار می‌آید.

۶. در حرم ائمهٔ اطهار علیهم‌السلام، فرستادن صلوات و لعن دشمنان اهل‌بیت علیهم‌السلام با صدای بلند چه حکمی دارد؟

این کار پسندیده نیست و برای آن ثوابی وارد نشده است؛ بلکه بلندکردن صدا در حضور معصومان علیهم‌السلام ممکن است تداعی‌کنندهٔ بی‌احترامی به ایشان نیز باشد.

۷. آیا تذکر به رعایت حجاب واجب است؟

تذکر به رعایت حجاب از نمونه‌های امربه‌معروف و نهی‌ازمنکر است و درصورت فراهم‌بودن شروط آن، بر همهٔ افراد واجب است.

۸. حد واجب پوشش برای خانم‌ها در قسمت‌های مختلف بدن مانند پا، دست، صورت و... چیست؟

مطابق فتوای مراجع عظام، زن باید تمام بدن و موی خود، به‌جز گردیِ صورت و دست‌ها تا مچ، را در برابر نامحرم بپوشاند؛ البته درصورتی‌که زینت و آرایش نداشته باشد. همچنین نباید لباس‌های جذاب و تحریک‌کننده بپوشد. این کار چه عمدی باشد و چه از روی نا آگاهی، جایز نیست.

مقررات خدمت

ازآنجاکه توفیق خدمتگزاری به زائران این امام رئوف وظیفه‌ای دقیق و حساس است، ضروری است همهٔ خادمان و خادمیاران رضوی با اصول و مقررات خدمت[1] که به آن‌ها اشاره می‌کنیم، آشنا باشند و خود را به رعایت آن‌ها ملزم کنند.

۱. نظم‌وانضباط

در دین اسلام و دستورهای اهل‌بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام همواره نظم‌وانضباط از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است؛ تا جایی که امام‌علی علیه‌السلام آن را هم‌ردیف تقوای الهی ذکر کرده‌اند و فرموده‌اند: «شما را به تقوای الهی و نظم در کارهایتان سفارش می‌کنم.»[2]

در پرتو نظم‌وانضباط است که حقوق زائر رعایت می‌شود و خادم می‌تواند با رعایت مصادیق نظم‌وانضباط در خدمت، از برکات خدمت به زائران بهره‌مند شود. در ادامه، بعضی از مصداق‌های نظم‌وانضباط در خدمت را یادآوری می‌کنیم:

- ثبت ورود نیم ساعت قبل از شروع خدمت؛

- ثبت خروج در پایان ساعت خدمت؛

- حضور دقیق زمانی و مکانی در محل خدمت تعیین‌شده؛

- هماهنگی قبلی برای مرخصی ساعتی، روزانه یا... با مسئول مربوط؛

- شرکت منظم در دوره‌های آموزش ضمن خدمت؛

- شرکت منظم در کشیک‌های موظفی و فوق‌العاده.

۲. رعایت شئونات ظاهری

دین اسلام به پیروانش دستور می‌دهد تا همواره با ظاهری آراسته در معرض دید دیگران حاضر شوند. پیامبر گرامی صلی‌الله‌علیه‌وآله می‌فرمایند: «خداوند دوست دارد هنگامی که بنده‌اش به‌سوی برادرانش می‌آید، خود را برای آن‌ها آماده و زیبا سازد.»[3]

بنابراین خادمی که برای خدمت به زائران در بین آن‌ها حاضر

---

۱. برگرفته از کتاب خادم تراز، ص ۲۵۹.

۲. «أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللهِ وَ نَظْمِ أَمْرِكُمْ»؛ محمدبن‌حسین‌بن‌موسی (سید رضی)، نهج البلاغة، نامهٔ ۴۷.

۳. «إِنَّ اللهَ يُحِبُّ مِنْ عَبْدِهِ إِذَا خَرَجَ إِلَى إِخْوَانِهِ أَنْ يَتَهَيَّأَ لَهُمْ وَ يَتَجَمَّلَ»؛ حسن‌بن‌فضل طبرسی، مکارم الأخلاق، ص۳۵.

می‌شود، شایسته است خود را ملزم به رعایت مصادیق آراستگی ظاهری کند تا از آثار و برکات خدمت بهره‌مند شود.

.پوشیدن لباس رسمی خدمت و نصب نشان خدمتی؛

- پوشیدن کفش متعارف؛

- رعایت نظافت و آراستگی؛

- رعایت صدق محاسن در آقایان؛

- رعایت شئونات ظاهری و حجاب کامل و پرهیز از آرایش توسط بانوان.

۳. رعایت حساسیت‌های خدمتی

ازآنجاکه خادم پرتلاشِ اهل‌بیت علیهم‌السلام تمام مدت حضور خود را به خدمت به زائران اختصاص می‌دهد و همواره در منظر زائر و امام معصوم علیه‌السلام است، شایسته است به رعایت نکات حساس خدمت اهتمام داشته باشد که مصداق‌های آن به شرح زیر است:

- پرهیز از صحبت‌کردن با همکاران در حین خدمت؛

- استفاده‌نکردن از تلفن همراه در حین خدمت؛

- انجام‌ندادن کارهای شخصی و عبادی در حین خدمت؛

- پرهیز از خوردن و آشامیدن در حین خدمت؛

- پرهیز از نشستن و تجمع غیرضروری در حین خدمت؛

- استقرار در محل خدمت.

۴. رعایت دقیق وظایف محوله در بخش خدمتی

خدمت شایسته به زائران در صورتی کامل انجام خواهد شد که خادم خود را به رعایت‌کردن وظایف محوله ملزم بداند. این التزام و دقت مستلزم رعایت نکته‌هایی چند است:

- تبعیت از مسئولان بالاتر در بخش خدمتی؛

- پرهیز از اِعمال سلیقهٔ شخصی؛

- گزارش بموقع از انجام وظایف به مقام بالاتر؛

– گزارش مشکلات و اتفاقات احتمالی در اسرع وقت به مسئول مربوط؛

– رعایت دقیق ضوابط مشخص‌شده در حین خدمت؛

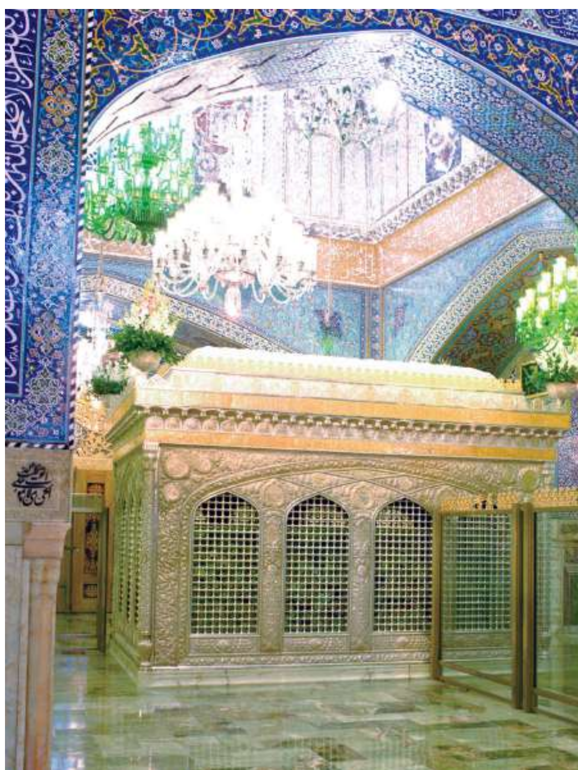
– مسئولیت‌پذیربودن و انجام تعهدات خدمتی؛

– پاسخ‌گوبودن به زائر و همکار و مسئول بالاتر.

۵. صیانت از اموال موقوفهٔ در اختیار و پرهیز از گرفتن هرگونه وجوهات و نذورات از زائران

۶. استفاده‌نکردن از لباس رسمی خدمت، بیرون از زمان و مکان خدمت (مگر بر اساس ماموریت ابلاغی)

۷. توجه به جایگاه خدمت و انتساب خادم به امام‌رضا علیه‌السلام و سوءاستفاده‌نکردن از لباس و جایگاه خدمت

آشنایی با حرم مطهر رضوی

امام‌شناسی وظیفهٔ معرفتیِ ما خادمان است و حرم‌شناسی وظیفهٔ خدمتی‌مان. آشنایی با صحن‌ها و رواق‌ها و بخش‌های گوناگون حرم مطهر زمینهٔ خدمت‌رسانی بهتر ما را به زائران امام رئوف فراهم می‌کند.

حرم مطهر

امروزه در فرهنگ زیارت و تشکیلات آستان قدس رضوی، اصطلاح «حرم» دو مفهوم محدود و گسترده دارد. در مفهوم محدود، حرم یعنی محل دفن امام علیه‌السلام و فضای زیر گنبد مطهر که به آن «روضهٔ منوره» هم می‌گویند. حرم در معنای گسترده‌اش علاوه بر گنبد و بقعهٔ مطهر، به محدودهٔ پیرامون مرقد مطهر شامل رواق‌ها، صحن‌ها، بست‌ها، ورودی‌ها و دیگر فضاهای موجود در این محدوده نیز اطلاق می‌شود.

پیشینهٔ حرم مطهر

بنا بر قول مشهور، پس از شهادت امام‌رضاؑ در آخر ماه صفر سال ۲۰۳ق، پیکر مطهر امام را تشییع و در باغ حُمَیدبن‌قَحطَبه در نزدیکی دهکدهٔ سناباد طوس داخل بنایی که قبلا در سال ۱۹۳ق هارون خلیفه عباسی در آنجا مدفون شده بود به خاک سپردند. پس از دفن پیکر مطهر حضرت، زیارت مرقد مطهر امام‌رضاؑ مورد توجه قرار گرفت و با افزایش زائران، بنای اولیهٔ حرم مطهر و اماکن اطراف آن در گذر زمان توسعه یافت؛ به‌گونه‌ای که مساحت حرم مطهر و اماکن متبرکه تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی حدود ۱۲۰هزار متر مربع (۱۲ هکتار) بوده و بعد از پیروزی انقلاب به حدود یک‌میلیون متر مربع (۱۰۰ هکتار) رسیده است.

روضهٔ منوره

روضهٔ منوره هستهٔ مرکزی بناها و اماکن متبرکهٔ حرم مطهر رضوی است؛ مکانی که پیکر مطهر امام‌رضاؑ در آن مدفون است و بر فراز آن گنبدی طلایی و باشکوه قرار دارد. کف روضهٔ منوره با سنگ مرمر پوشیده شده و دیوارهٔ آن با کاشی‌های نفیس سنجری و سقف آن نیز با کتیبه‌ها و آینه‌کاری بسیار زیبا تزیین شده است.

پیشینهٔ ساخت ضریح مطهر

ضریح مطهر، سنگ قبر مطهر و نورانی حضرت را در برگرفته و همواره بوسه‌گاه زائران بی‌شمار است. اولین ضریح مطهر امام‌رضاؑ در زمان شاه‌طهماسب صفوی ساخته شد و در سال ۹۵۷ق روی مرقد شریف قرار گرفت. در گذر زمان، ضریح‌های دیگری نیز ساخته شده و ضریح کنونی پنجمین ضریح مطهر است که روی مرقد شریف جای گرفته است.

کار نصب این ضریح در ۱۶ اسفند۱۳۷۹، هم‌زمان با عید سعید قربان، به پایان رسید و ضریح مطهر پنجم به‌روی زائران آغوش گشود. داخل ضریح مطهر نیز سنگ مرقدی بسیار زیبا که از معدن توران‌پشت یزد تهیه شده بود، به‌عنوان نمادی از قبر شریف حضرت نصب شد.

طراحی ضریح مطهر به دست استاد فرشچیان و قلم‌زنی آن به پنجهٔ استاد خدادادزادهٔ اصفهانی صورت گرفته است. خوشنویسی ضریح مطهر، اثر

استاد موحد و خاتم‌کاری آن، هنر استاد کشتی‌آرای شیرازی است.

برخی از نمادها و کتیبه‌های ضریح مطهر

گل های آفتاب گردان (شمسه ها) نمادی ازلقب «شمس الشموس» حضرت، گل‌های هشت پر نماد هشتمین امام، گل‌های پنج پر نماد پنج‌تن آل عبا و چهارده محراب ضریح نماد چهارده معصوم علیهم‌السلام هستند.

گرداگرد ضریح مطهر، سورۀ مبارکۀ انسان (هَل اَتیٰ) و در قسمت تاج آن، سورۀ مبارکۀ یاسین قلم‌زنی شده است.

سرداب مطهر

مرقد شریف امام رضا علیه‌السلام درسردابی به فاصلۀ حدود سه متر پایین تر از روضۀ منوره و ضریح مطهر قرار دارد. تشرف به سرداب مطهر ازطریق راهرویی در پشت پنجره‌فولاد و هشتیِ واقع در ضلع شرقی رواق حضرت معصومه علیهاالسلام در زمان های خاص و با دستور تولیت معزز امکان‌پذیر است. طول این راهرو حدود ۱۹٫۵ متر است.

قبّه و گنبد

«قبّه» پوشش درونی و همان سقف قوس دار زیرین گنبد مطهر است که از داخل روضۀ منوره دیده می‌شود و با آینه و شیشه‌های رنگی تزیین و مقرنس‌کاری شده است. بالای قبه، پوشش دوم یعنی گنبد مطهر طلا قرار دارد. بین قبه و گنبد، حدود ۱۳ متر فضای خالی هست. ارتفاع آن، از کف حرم مطهر تا انتهای گنبد طلا با احتساب این فضای خالی، ۳۱٫۲۰ متر است.

پیشینۀ ساخت گنبد

گنبد مطهر بیش از ۹۰۰ سال سابقۀ تاریخی دارد. این گنبد دراوایل قرن ۶ق به‌همت شرف‌الدین ابوطاهر قمی، وزیر سلطان‌سنجر سلجوقی، ساخته شد. در سال ۹۳۲ق به‌دستور شاه‌طهماسب صفوی طلاکاری شد.

مضمون کتیبه‌های گنبد

گنبد مطهر سه نوع کتیبه دارد. کتیبۀ اول به‌صورت پیوسته دورتادور کمربند گنبد مطهر نوشته شده است. متن این کتیبه

دربارهٔ سفر پیادهٔ شاه‌عباس صفوی از اصفهان به مشهد است. او در این زیارت، دستور داد گنبدمطهر را که در حملهٔ ازبک‌ها طلاهای آن غارت شده بود، دوباره طلاکاری کنند. این کتیبه به خط خوشنویس نامدارعصرصفوی، علیرضاعباسی، است و مدت طلاکاری گنبد را از سال ۱۰۱۰ق تا ۱۰۱۶ق ذکر می‌کند.

کتیبهٔ دوم به‌صورت چهار ترنج در چهار طرف گنبد مطهر قرار دارد و به خط خوشنویس دیگر دورهٔ صفوی، محمدرضا امامی، است. متن این کتیبه دربارهٔ تعمیر و طلاکاری دوبارهٔ گنبد مطهر پس از زلزلهٔ سال ۱۰۸۴ق است. این تعمیر به‌دستور شاه‌سلیمان صفوی انجام گرفته و تاریخ آن سال ۱۰۸۶ق ذکر شده است.

کتیبه سوم در جهت شمالی و داخل کتیبهٔ یکنواخت دور گنبد مطهربرلوحی قاب‌مانند با زمینهٔ سبز، تعمیرو طلاکاری گنبد مطهر در سال‌های آغازین پس از پیروزی انقلاب اسلامی ثبت شده است.

مسجد بالاسر

این مسجد بین روضهٔ منوره و رواق دارالسیاده قرار دارد و پس از روضهٔ منوره، اولین بنایی است که در دورهٔ غزنویان به سال ۴۲۵ ق ساخته شده است. بانی آن ابوالحسن عراقی معروف به «دبیر»، یکی از رجال آن دوره است.

مسجد جامع گوهرشاد

مسجد جامع گوهرشاد از بناهای تاریخی و باشکوه در حرم مطهر رضوی است که در اوایل قرن نهم، سال ۸۲۱ق، به‌دستور بانو گوهرشاد ـ همسر شاهرخ تیموری ـ و به‌دست معمار توانمند آن دوره، قوام‌الدین شیرازی، ساخته شده است.

این مسجد هفت شبستان دارد: علوی، نجف‌آبادی، میلانی، نهاوندی، تبریزی، سبزواری و گرم. مسجد گوهرشاد چهار ایوان نیز دارد که ایوان شمالی آن به نام «ایوان دارالسیاده» و ایوان جنوبی به نام «ایوان مقصوره» مشهور است. ایوان مقصوره ایوان اصلی است که محراب مسجد در آن قرار دارد. دو طرف ایوان، دو مناره و بالای آن، گنبد مسجد جای دارد که جلوۀ بسیار زیبایی به مسجد بخشیده است.

داخل مسجد در کنار محراب نیز منبر صاحب الزمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف قرار دارد. این منبر در دورۀ قاجار به‌دست استاد محمد نجار خراسانی سروشکل یافته و چون به‌نیت امام‌زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف ساخته شده، به این نام مشهور شده است.

مدرسۀ پریزاد

مدرسۀ پریزاد از بناهای قرن نهم در دورۀ تیموریان است. این مدرسه در سال ۸۲۳ق، پس از پایان ساخت مسجد گوهرشاد، به‌همت بانو پریزاد ـ ندیمۀ بانو گوهرشاد ـ ساخته شده است. ازطریق رواق دارالولایه، مدرسۀ دودر (دارالقرآن) و رواق دارالنور می‌توان به مدرسۀ پریزاد وارد شد. مدرسۀ پریزاد امروزه مرکز پاسخ‌گویی به پرسش‌های دینی زائران گرامی است.

مدرسۀ دودر (دارالقرآن)

مدرسه دودر نیز از بناهای قرن نهم در دورۀ تیموریان است که در سال ۸۴۳ق ساخته شده است. بانی مدرسه غیاث‌الدین، امیر یوسف خواجه بهادر است. آرامگاه بانی زیر گنبد جنوبی مدرسه قرار دارد. نام اصلی این مدرسه «یوسفیه» بوده که بعدها به سبب داشتن دو در ورودی و خروجی به «مدرسۀ دودر» مشهور شده است. این مدرسه، در ضلع شمال شرقی صحن جمهوری اسلامی و روبه‌روی مدرسۀ پریزاد واقع شده است. مدرسۀ دودر امروزه با عنوان «دارالقرآن»، مرکز فعالیت‌های قرآنی در حرم مطهر است.

بست‌ها

بست در لغت به‌معنی پناهگاه است. در حرم مطهر، بست‌ها مقدمه‌ای برای ورود به حریم ملکوتی امام مهربانی‌ها هستند تا زائران صفا و معنویت لازم را به دست آورند که شرط اساسی برای تشرف و زیارت بامعرفت است.

بست‌های حرم مطهر رضوی عبارتند از:

۱. بست شیخ طوسی رحمه‌الله، (بالاخیابان)، مسیر تشرّف از سمت ورودی شیخ طوسی رحمه‌الله، به صحن انقلاب اسلامی، و روضه منوره؛

۲. بست شیخ طبرسی رحمه‌الله، برای تشرف از سمت ورودی شیخ طبرسی رحمه‌الله، به صحن انقلاب اسلامی و روضه منوره؛

۳. بست شیخ حرعاملی رحمه‌الله (پایین خیابان)، برای تشرف از سمت ورودی شهید نواب صفوی رحمه‌الله به صحن انقلاب اسلامی و صحن آزادی و روضه منوره؛

۴. بست شیخ بهایی رحمه‌الله، برای تشرف از صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله و کفشداری ۱۳ و ۱۴ به روضهٔ منوره؛

ورودی‌ها

ورودی‌ها اولین نقطهٔ واردشدن به حریم مطهر رضوی است. این ورودی‌ها عبارت‌اند از:

۱. باب‌الکاظم علیه‌السلام، برای تشرف از مسیر بست شرقی و کوچهٔ عباسقلی‌خان به صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله؛

۲. باب‌الرضا علیه‌السلام، برای تشرف از مسیر خیابان امام‌رضا علیه‌السلام به صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله؛

۳. باب‌الجواد علیه‌السلام، برای تشرف از مسیر خیابان شهید اندرزگو (خسروی نو) به صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله؛

۴. باب‌الهادی علیه‌السلام، برای تشرف از مسیر بست غربی و کوچهٔ آیت‌الله قمی رحمه‌الله به صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله؛

۵. ورودی غدیر؛ برای تشرف از مسیر خیابان آیت الله واعظ طبسی رحمه‌الله به صحن غدیر؛

۶. ورودی شیخ طوسی رحمه‌الله، برای تشرف از سمت خیابان آیت الله شیرازی رحمه‌الله (بالا خیابان)؛

۷. ورودی باغ رضوان، برای تشرف از مسیر ره باغ رضوان و کوچه شهید آستانه پرست؛

۸. ورودی شیخ طبرسی رحمه‌الله، برای تشرف از سمت خیابان طبرسی؛

۹. ورودی صحن امام حسن مجتبی علیه‌السلام؛
۱۰. ورودی شهید نواب صفوی رحمه‌الله، برای تشرف از سمت خیابان شهید نواب صفوی (پایین خیابان)؛
۱۱. ورودی کوثر؛ برای تشرف از مسیر کوچهٔ عباسقلی‌خان به صحن کوثر؛

پنجره‌های فولاد

درمجموعهٔ اماکن متبرکهٔ حرم مطهررضوی، پنجره‌هایی موازی با ضریح مطهر نصب شده است که به «پنجره‌فولاد» شهرت دارند. زائران با حضور در پشت این پنجره‌ها به‌قصد زیارت، ضمن عرض سلام و توسل به‌محضر امام، حاجت‌ها و رازهای نهان دل خود را با حضرت در میان می‌گذارند و برای برآورده‌شدن حاجت‌های خود دست به دعا بر می‌دارند.

پنجره‌فولاد قدیمی و مشهور در صحن انقلاب اسلامی قرار دارد. صحن جمهوری اسلامی و صحن مسجد گوهرشاد نیز پنجره‌فولاد دارند. در رواق‌های دارالولایه، حضرت معصومه علیهاالسلام و دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف نیز پنجره‌فولاد نصب شده است.

سقاخانه

در حرم مطهر امام‌رضا علیه‌السلام از گذشته‌های دور، ساخت سقاخانه برای تأمین آب آشامیدنی زائران مورد توجه بوده است. سقاخانهٔ معروف حرم مطهر سقاخانهٔ اسماعیل‌طلایی است که در مرکز صحن انقلاب قراردارد. سنگاب این سقاخانه را به‌دستورنادرشاه از هرات آورده و دروسط صحن نصب کردند. درزمان قدیم، خدام حرم مطهر از قنات‌های اطراف مشهد آب می‌آوردند و داخل این سنگاب می‌ریختند. بعدها شخصی به نام اسماعیل‌طلایی، در اطراف این سنگاب بنایی هشت‌ضلعی با سقفی گنبدی ساخت و سقف آن را طلاکاری و تزیین کرد و به نام سقاخانه اسماعیل طلایی معروف شد. این سقاخانه به نام «نادری» هم معروف است.

از دیگر سقاخانه‌های معروف حرم مطهر می‌توان به سقاخانهٔ صحن جمهوری اسلامی، با گنبد فیروزه‌ای، و سقاخانهٔ صحن قدس، با بنایی شبیه قبة‌الصخرة درقدس شریف، اشاره کرد.

شاخص یا ساعت خورشیدی

ساعت خورشیدی در صحن جمهوری اسلامی قرار دارد. طرح کلی این ساعت کلمهٔ جلالهٔ الله (نشان جمهوری اسلامی) است که تزییناتی از آیات قرآن کریم نیز در آن به کار رفته است. در میانهٔ این ساعت، شاخصی فلزی جای گرفته و در دوطرف آن، اعداد از ۱ تا ۸ درج شده‌اند. وقتی نور خورشید بر شاخص می‌تابد، سایه شاخص عددی را نشان می دهد. با گردش نور خورشید سایه شاخص نیز تغییر کرده، هنگام ظهر به کوتاه ترین حد خود می رسد و بر روی عدد صفر قرار می گیرد که نشان از ظهر شرعی است. تغییر سایه شاخص بر روی اعداد در جهت غرب و نزدیک شدن به عدد صفر نشان می دهد چه مقدار به ظهر شرعی مانده است و بر روی اعداد در جهت شرق و دور شدن از عدد صفر نشان می دهد چه مقدار از ظهر شرعی گذشته است.

رواق‌های حرم مطهر

رواق‌های حرم مطهر(هم سطح)

ورودی شیخ طبرسی
بست شیخ طبرسی
صحن امام حسن مجتبی
دارالکرامه
صحن انقلاب اسلامی
ورودی نواب صفوی
بست شیخ حر عاملی
حضرت نجمه خاتون
توحید خانه
دارالفیض
الله وردی خان
دارالشرف
دارالشکر
دارالضیافه
حاتم خانی
دارالسعاده
صحن آزادی
دارالاخلاص
دارالسرور
دارالسیاده
دارالسلام
دارالذکر
دارالحفاظ
دارالعزه
شیخ بهائی
دارالزهد
دارالعباده
صحن بعثت
صحن مسجد گوهرشاد
صحن کوثر
رواق امام خمینی
صحن قدس
رواق کودک
باب الکاظم(ع)
صحن پیامبر اعظم

بست شیخ طوسی

ورودی شیخ طوسی

دارالولایه

(مدرسه دودر)دارالقرآن

صحن جمهوری اسلامی

مدرسه پریزاد

دارالنور

دارالهدایه

دارالرحمه

رواق غدیر

صحن غدیر

بست شیخ بهائی

باب الهادی (ع)

دار الکرامه
صحن انقلاب اسلامی
حضرت نجمه خاتون
توحید خانه
دار الفیض
الله وردی خان
دار الشرف
دار الشکر
دار الضیافه
حن آزادی
دار الولایه
حاتم خانی
دارالسعاده
دار الاخلاص
(مدرسه دو در)دار القرآن
دارالسرور
مدرسه پریزاد
دار السیاده
دارالسلام
دارالذکر
دار النور
دار الحفاظ
دارالعزه
شیخ بهائی
دار الزهد
دارالعباده
دار الهدایه
صحن مسجد گوهرشاد
دار الرحمه
N
شمال

رواق دارالحفاظ	
موقعیت	از شمال به روضهٔ منوره، از جنوب به مسجد گوهرشاد، از شرق به دارالسلام و از غرب به دارالسیاده متصل است.
توضیحات خاص	بانی این رواق بانو گوهرشاد بوده است. چون در قدیم محل تجمع حافظان و برپایی مراسم تلاوت قرآن و خطبهٔ مخصوص حفاظ بوده، به «دارالحفاظ» مشهورشده‌است.

رواق دارالسیاده	
موقعیت	از شمال به رواق دارالشرف، از جنوب به مسجد گوهرشاد، از شرق به رواق دارالحفاظ و از غرب به رواق دارالاخلاص و دارالولایه متصل است.
توضیحات خاص	بانی این رواق بانو گوهرشاد بوده است. چون از قدیم محل تجمع سادات و تدریس علما بوده، به «دارالسیاده» مشهور شده است.

صحن انقلاب اسلامی
دارالکرامه
حضرت نجمه خاتون
توحید خانه
دارالفیض
الله وردی خان
دارالشرف
دارالشکر
دارالضیافه
صحن آزادی
دارالولایه
حاتم خانی
دارالسعاده
دارالاخلاص
(مدرسه دو در)دار القرآن
دارالسرور
مدرسه پریزاد
دارالسیاده
دارالسلام
دارالذکر
دارالنور
دارالحفاظ
دارالعزه
شیخ بهائی
دارالزهد
دارالعباده
صحن مسجد گوهرشاد
N
شمال

رواق دارالسلام	
موقعیت	از شمال به رواق حاتم‌خانی، از شرق به رواق‌های دارالسرور و دارالعزه و از غرب به رواق دارالحفاظ متصل است.

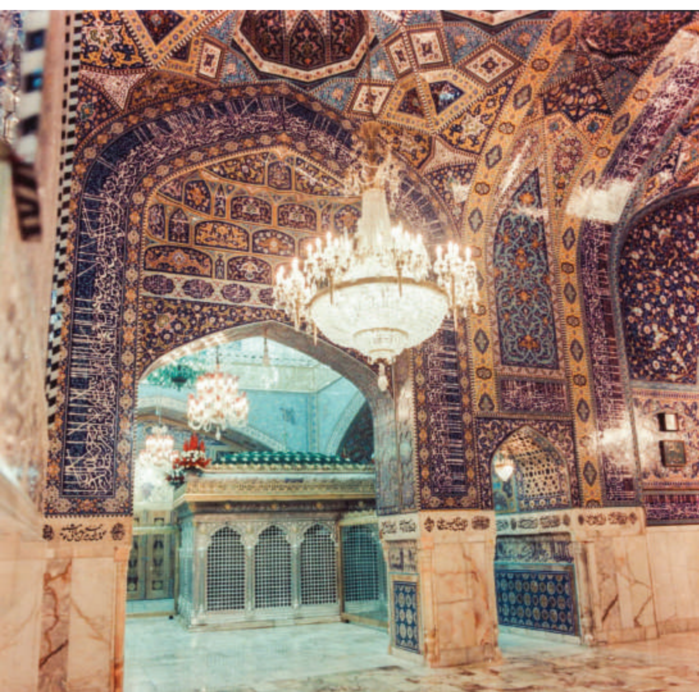
رواق حاتم‌خانی	
موقعیت	از شمال به رواق گنبد الله‌وردیخان، از جنوب به رواق دارالسلام، از شرق به رواق دارالسعاده و از غرب به روضهٔ منوره متصل است.
توضیحات خاص	به‌دست حاتم‌بیگ اردوبادی، از وزرای دوره صفویه، ساخته شده است.

رواق گنبد الله‌وردیخان	
موقعیت	از شمال به صحن انقلاب اسلامی، از جنوب به رواق حاتم‌خانی و دارالسعاده، از شرق به دارالضیافه و از غرب به توحیدخانه و دارالفیض متصل است.
توضیحات خاص	به‌دست الله‌وردیخان گرجی، از رجال عصر صفویه، ساخته شده است.

رواق دارالفیض	
موقعیت	از شمال به رواق توحیدخانه، از جنوب به روضهٔ منوره، از شرق به رواق الله‌وردیخان و از غرب به رواق دارالشکر متصل است.
توضیحات خاص	در قدیم به نام «مسجد ریاض» یا «مسجد زنانه» معروف بوده است.

رواق دارالشکر	
موقعیت	از شمال به ایوان طلای صحن انقلاب اسلامی، از جنوب به مسجد بالاسر، از شرق به رواق دارالفیض و از غرب به رواق دارالشرف متصل است.
توضیحات خاص	در قدیم به مسجد «پشت سر مبارک» یا مسجد «پس پشت» معروف بوده است.

رواق توحیدخانه	
موقعیت	از شمال به پنجره‌فولاد صحن انقلاب اسلامی، از جنوب به رواق‌های دارالفیض و دارالشکر، از شرق از طریق یک گذرگاه به رواق گنبد الله‌وردیخان و از غرب به ایوان طلای صحن انقلاب اسلامی متصل است.
توضیحات خاص	این رواق به‌دست مفسر نامدار شیعه، ملامحسن فیض کاشانی(ره)، بنا شده و چون آیات توحیدی را در این مکان تفسیر می کرده، به «توحیدخانه» مشهور شده است.

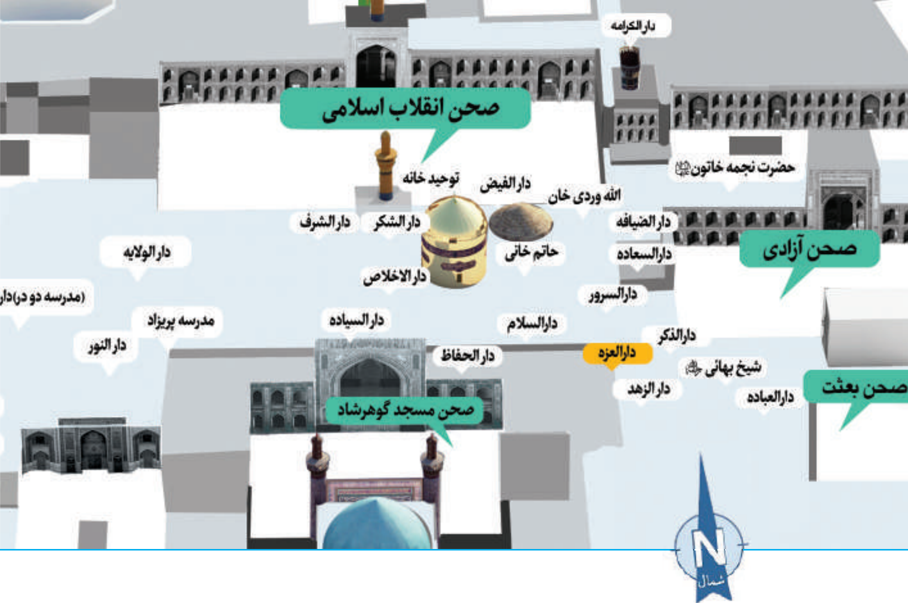

رواق دارالشرف	
موقعیت	از شمال به صحن انقلاب اسلامی و ایوان طلا، از جنوب به رواق دارالسیاده، از شرق به رواق دارالشکر و از غرب به رواق دارالولایه متصل است.

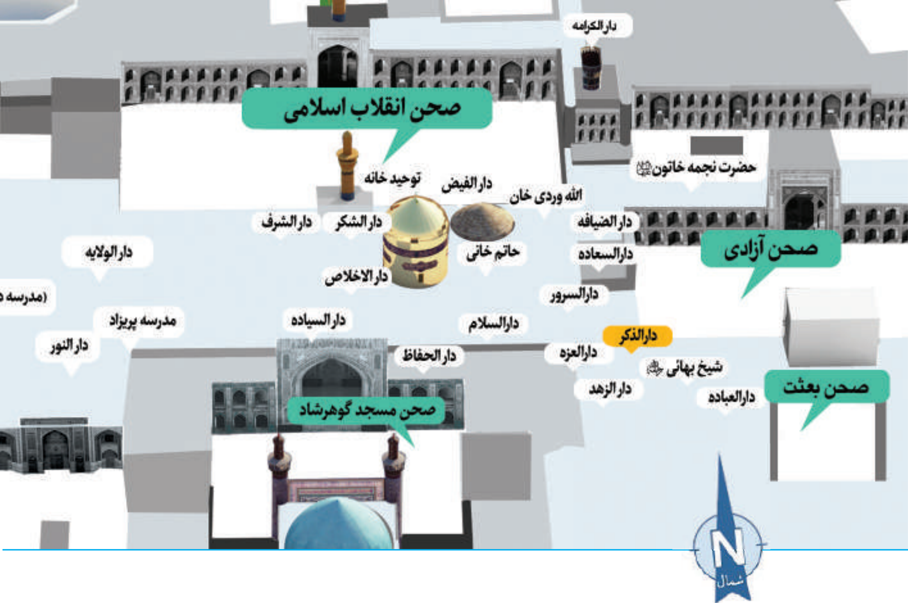

رواق دارالاخلاص	
موقعیت	از شرق به رواق دارالسیاده متصل است.
توضیحات خاص	در قدیم به «مسجد زنانهٔ بالاسر» معروف بوده است. بین این رواق و رواق دارالولایه پنجره ایی فولادی نصب است.

رواق دارالعزّه	
موقعیت	از شمال به رواق دارالسرور، از جنوب به شبستان گرم مسجد گوهرشاد، از شرق به رواق دارالذکر و از غرب با اختلاف سطح به رواق دارالسلام متصل است.

رواق دارالذکر	
موقعیت	از شمال به رواق دارالسرور، از جنوب به رواق دارالزهد، از شرق به صحن آزادی و از غرب به رواق دارالعزه متصل است.

دارالکرامه
صحن انقلاب اسلامی
حضرت نجمه خاتون(ع)
توحید خانه
دارالفیض
الله وردی خان
دارالشرف
دارالشکر
دارالضیافه
دارالولایه
حاتم خانی
دارالسعاده
صحن آزادی
دارالاخلاص
دارالسرور
مدرسه پریزاد
دارالسیاده
دارالسلام
دارالذکر
دارالنور
دارالحفاظ
دارالعزه
شیخ بهائی(ره)
صحن بعثت
دارالزهد
دارالعباده
صحن مسجد گوهرشاد
N
شمال

رواق دارالسرور	
موقعیت	از شمال به رواق دارالسعاده، از جنوب به دو رواق دارالذکر و دارالعزه، از شرق به صحن آزادی و از غرب به رواق دارالسلام متصل است.

دارالکرامه
صحن انقلاب اسلامی
حضرت نجمه خاتون (س)
توحید خانه
دارالفیض
الله وردی خان
دارالشرف
دارالشکر
دارالضیافه
دارالولایه
حاتم خانی
دارالسعاده
صحن آزادی
دارالاخلاص
دارالسرور
مدرسه پریزاد
دارالسیاده
دارالسلام
دارالذکر
دا
دارالحفاظ
دارالعزه
شیخ بهائی (ره)
دارالزهد
دارالعباده
صحن بعثت
صحن مسجد گوهرشاد
N
شمال

رواق دارالسعاده	
از شمال به رواق دارالضیافه، از جنوب به رواق دارالسرور، از شرق به ایوان طلای صحن آزادی و از غرب به رواق گنبد حاتم خانی و درنهایت به روضهٔ منوره متصل است.	موقعیت

رواق دارالضیافه	
موقعیت	از شمال به رواق حضرت نجمه‌خاتون ، از جنوب به رواق دارالسعاده، از شرق به صحن آزادی و از غرب به رواق گنبد الله‌وردیخان متصل است.

رواق حضرت نجمه خاتون علیها السلام	
موقعیت	از جنوب به صحن آزادی، از جنوب غربی به رواق دارالضیافه و از غرب به صحن انقلاب اسلامی متصل است.
توضیحات خاص	نام قبلی این رواق «دارالحکمه» بوده است.

بست شیخ طبرسی
صحن امام حسن مجتبی
دارالکرامه
صحن انقلاب اسلامی
توحید خانه
دارالفیض
الله وردی خان
حضرت نجمه خاتون
دار الشرف
دار الشکر
حاتم خانی
دار الضیافه
دارالسعاده
صحن آزادی
دار الاخلاص
دارالسرور
دار السیاده
دارالسلام
دارالذکر
دارالعزه
N
شمال

رواق دارالکرامه	
موقعیت	از غرب به صحن انقلاب اسلامی متصل است.

رواق شیخ بهایی	
موقعیت	از شمال به صحن آزادی، از جنوب به راهروی ولایت و رواق امام‌خمینی، از شرق به رواق دارالعباده و از غرب به رواق دارالزهد متصل است.
توضیحات خاص	مقبره شیخ بهایی در این رواق قرار دارد.

رواق دارالزهد	
موقعیت	از شمال به رواق دارالذکر، از جنوب به راهروی ولایت و رواق امام خمینی، از شرق به رواق شیخ بهایی و از غرب به شبستان گرم مسجد گوهرشاد متصل است.

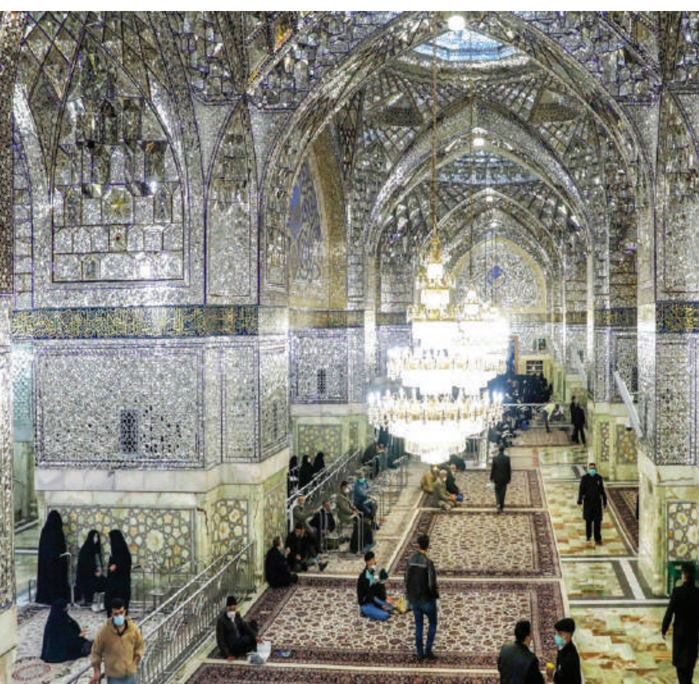
صحن انقلاب اسلامی
توحید خانه
دارالفیض
الله وردی خان
حضرت نجمه خاتون
دارالشرف
دارالشکر
حاتم خانی
دارالضیافه
صحن آزادی
دارالولایه
دارالاخلاص
دارالسعاده
دارالسرور
مدرسه پریزاد
دارالسیاده
دارالسلام
دارالذکر
دارالحفاظ
دارالعزه
شیخ بهائی
دارالزهد
دارالعباده
صحن بعثت
صحن مسجد گوهرشاد
رواق امام خمینی
N
شمال

رواق دارالعباده	
موقعیت	از شمال به صحن آزادی، از جنوب به راهروی ولایت و رواق امام خمینی، از شرق به صحن بعثت و از غرب به رواق شیخ بهایی متصل است.

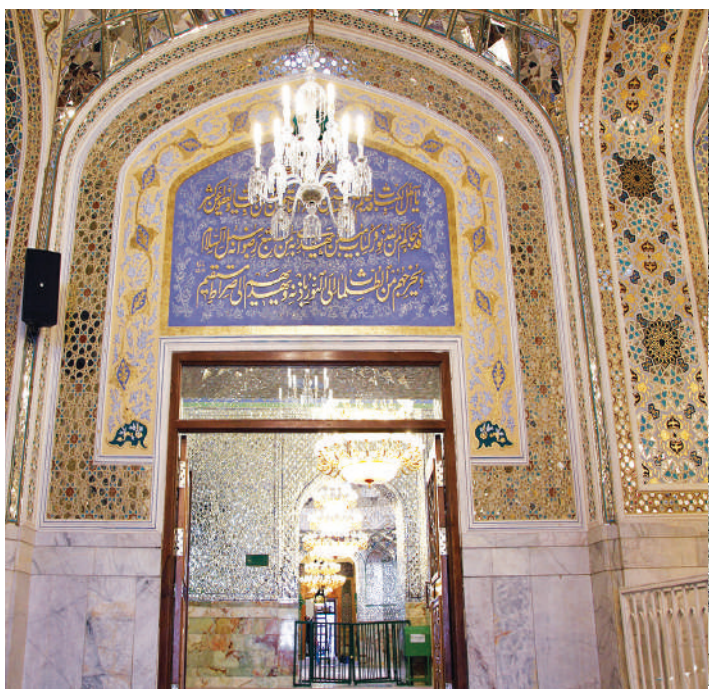
بست شیخ طوسی
صحن انقلاب اسلامی
توحید خانه
دارالفیض
دارالشرف
دارالشکر
حاتم خانی
دارالولایه
دارالاخلاص
(مدرسه دو در)دارالقرآن
صحن جمهوری اسلامی
مدرسه پریزاد
دارالسیاده
دارالسلام
دارالنور
دارالحفاظ
صحن مسجد گوهرشاد
دارالهدایه
دارالرحمه
N
شمال

رواق دارالولایه	
موقعیت	از شمال به صحن انقلاب اسلامی، از جنوب به رواق دارالنور، از شرق به رواق‌های دارالسیاده، دارالاخلاص و دارالشرف و از غرب به صحن جمهوری اسلامی متصل است.
توضیحات خاص	بین این رواق و رواق دارالاخلاص پنجره ایی فولادی نصب است .

توحید خانه
دار الفیض
وردی خان
دار الشکر
دار الشرف
دار الاخلاص
حاتم خانی
دار الولایه
مدرسه دو در
دار القرآن
صحن جمهوری اسلامی
مدرسه پریزاد
دار السیاده
دار السلام
دار النور
دار الحفاظ
دار الهدایه
دار الرحمه
صحن مسجد گوهرشاد
بست شیخ بهائی
صحن قدس
N
شمال

رواق دار الهدایه	
موقعیت	از شرق به بست شیخ بهایی‌ﷺ و رواق دارالنور و از غرب به صحن جمهوری اسلامی متصل است.
توضیحات خاص	این رواق محل اجرای برنامه‌های فرهنگی برای کاروان‌ها و گروه‌های زیارتی است.

دارالولایه
دارالشرف
دارالاخلاص
حاتم خانی
(مدرسه دو در)دارالقرآن
مدرسه پریزاد
دارالسیاده
دارالسلام
دارالنور
دارالحفاظ
صحن جمهوری اسلامی
دارالهدایه
دارالرحمه
صحن مسجد گوهرشاد
بست شیخ بهائی
صحن قدس
N
شمال

رواق دارالرحمه	
موقعیت	از شرق به بست شیخ بهایی ﷺ و از غرب به صحن جمهوری اسلامی متصل است.
توضیحات خاص	این رواق محل ارائهٔ خدمات فرهنگی به زائران غیرایرانی است.

رواق امام خمینی	
موقعیت	از شمال به راهروی ولایت و رواق‌های شیخ بهایی، دارالعباده، دارالزهد و صحن آزادی، از جنوب به صحن پیامبر اعظم، از شمال شرقی به صحن بعثت و از غرب به مسجد گوهرشاد و صحن قدس متصل است.
توضیحات خاص	مراسم و برنامه‌های رسمی حرم مطهر در این رواق برگزار می‌شود.

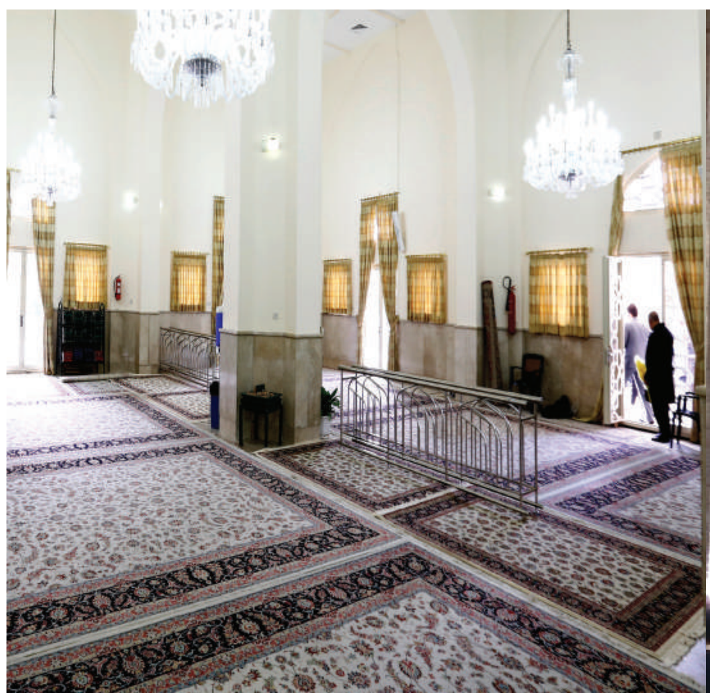
بست شیخ طوسی
صحن انقلاب اسلامی
توحید خانه
دارالفیض
دارالشکر
دارالشرف
دارالاخلاص
دارالولایه
(مدرسه دو در)دارالقرآن
صحن جمهوری اسلامی
دارالنور
مدرسه پریزاد
دارالسیاده
دارالحفاظ
دارالهدایه
دارالرحمه
صحن مسجد گوهرشاد
N
شمال

رواق دارالنور	
موقعیت	از شمال به رواق دارالولایه و رواق زیرسطحی حضرت معصومه (از طریق راه‌پله)، از جنوب به بست شیخ بهایی، از شرق به مدرسهٔ پریزاد، از جنوب شرقی به مسجد گوهرشاد و از غرب به دارالقرآن متصل است.

ورودی شیخ طوسی
بست شیخ طوسی
صحن جمهوری اسلامی
رواق غدیر
صحن غدیر
شمال

رواق غدیر	
موقعیت	از شرق به صحن جمهوری اسلامی و از جنوب به صحن غدیر متصل است.
توضیحات خاص	توزیع گل‌های متبرک بالای ضریح مطهر و راهنمایی نصب نرم‌افزار «نسیم رضوان» برای دریافت دعوت‌نامهٔ مهمان‌سرای حضرت در این رواق صورت می‌گیرد.

رواق امام خمینی رحمه‌الله

صحن کوثر

رواق کودک

باب الکاظم(ع)

صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله

شمال

رواق کودک (رواق کوثر)	
موقعیت	از غرب به صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله متصل است.
توضیحات خاص	رواق کودک ویژه کودکان جهت برنامه های فرهنگی فعالیت دارد.

رواق‌های حرم مطهر

رواق های زیر سطحی

رواق‌های حرم مطهر (زیرسطحی)

ورودی شیخ طبرسی
بست شیخ طبرسی
صحن امام حسن مجتبی
نواب صفوی
صحن انقلاب اسلامی
رواق دارالحجه
رواق شیخ حرعاملی
بست شیخ حرعاملی
رواق حضرت زهرا
رواق حضرت معصومه
صحن آزادی
صحن بعثت
صحن مسجد گوهرشاد
صحن کوثر
صحن قدس
رواق دارالمرحمه
صحن پیامبراعظم

بست شیخ طوسی

ورودی شیخ طوسی

رواق دارالحجه

رواق شیخ طوسی

صحن جمهوری اسلامی

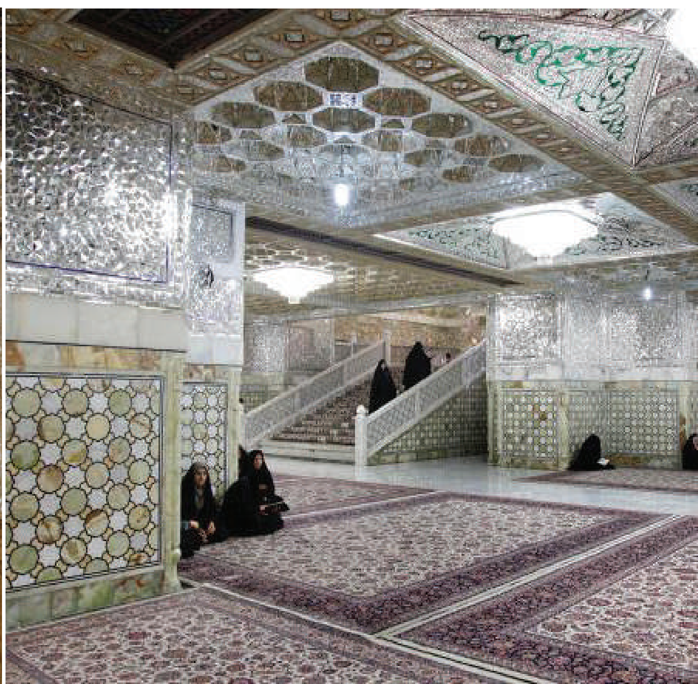
صحن غدیر

بست شیخ بهائی

باب الهادی

بست شیخ طوسی رحمه‌الله
رواق شیخ طوسی رحمه‌الله
رواق دارالحجه
صحن انقلاب اسلامی
رواق حضرت معصومه علیهاالسلام
صحن جمهوری اسلامی
صحن مسجد گوهرشاد
N
شمال

رواق حضرت معصومه علیهاالسلام	
موقعیت	طبقهٔ زیرین رواق دارالولایه، از شمال به رواق دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف و از جنوب ازطریق پله‌ها به رواق دارالنور، دارالقرآن و مدرسهٔ پریزاد متصل است.
توضیحات خاص	راه تشرف به سرداب حرم مطهر در پشت پنجره‌فولاد ضلع شرقی این رواق قرار دارد.

بست شیخ طبرسی رحمه‌الله
رواق دارالحجه
بست شیخ طوسی رحمه‌الله
رواق شیخ طوسی رحمه‌الله
صحن انقلاب اسلامی
رواق حضرت معصومه علیهاالسلام
صحن جمهوری اسلامی
صحن مسجد گوهرشاد
N
شمال

رواق دارالحجه عجل‌الله‌تعالی فرجه‌الشریف	
موقعیت	طبقهٔ زیرین صحن انقلاب اسلامی، از شرق به رواق و بست شیخ حر عاملی رحمه‌الله، از غرب به رواق و بست شیخ طوسی رحمه‌الله و از جنوب از طریق پله به رواق‌های دارالضیافه و حضرت معصومه علیهاالسلام متصل است.
توضیحات خاص	در ضلع شمالی صحن انقلاب اسلامی و ضلع شمالی بست شیخ حر عاملی رحمه‌الله آسانسور برای تشرف افراد توان یاب و کهنسال با صندلی چرخ دار به این رواق قرار دارد.

بست شیخ طبرسی
ورودی شیخ طوسی
بست شیخ طوسی
رواق شیخ طوسی
رواق دارالحجه
صحن انقلاب اسلامی
رواق حضرت معصومه
صحن جمهوری اسلامی
صحن مسجد گوهرشاد
صحن
N
شمال

رواق شیخ طوسی	
موقعیت	طبقه زیرین بست شیخ طوسی، از شرق به رواق دارالحجه و از غرب به بست شیخ طوسی متصل است.
توضیحات خاص	مراسم خطبهٔ عقد دائم زوج‌های جوان در این رواق انجام می‌شود.

رواق شیخ حرعاملی	
موقعیت	طبقهٔ زیرین بست شیخ حر عاملی، از شرق به بست شیخ حر عاملی و از غرب به رواق دارالحجه متصل است.

رواق حضرت معصو

صحن مسجد گوهرشاد

صحن بعثت

صحن کوثر

صحن قدس

رواق دارالمرحمه

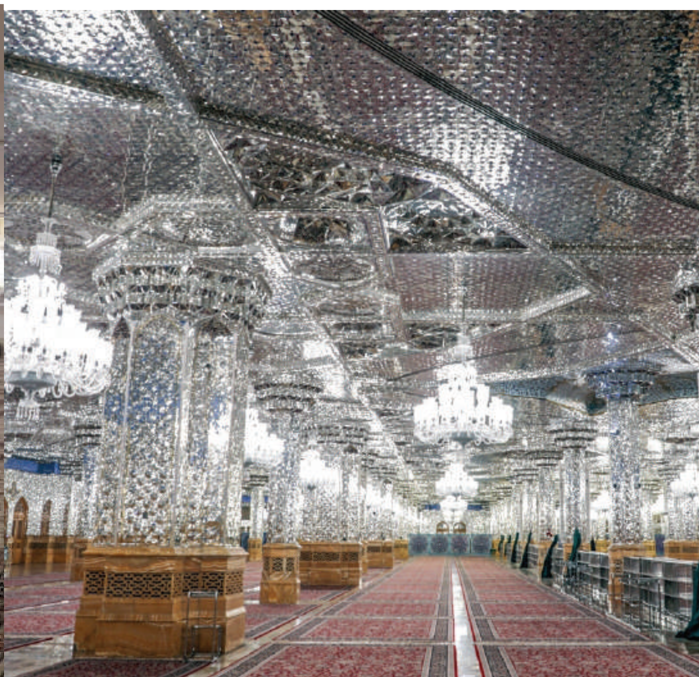
صحن پیامبر اعظم ﷺ

باب الکاظم(ع)

N

شمال

رواق دارالمرحمه	
موقعیت	طبقهٔ زیرین رواق امام خمینی رحمه‌الله، از شمال به صحن بعثت و رواق امام خمینی رحمه‌الله و از جنوب به صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله متصل است.

ورودی نواب صفوی
بست شیخ حرعاملی
رواق شیخ حرعاملی
رواق دارالحجه
صحن انقلاب اسلامی
رواق حضرت زهرا
صحن آزادی
رواق حضر
صحن بعثت
صحن مسجد گوهرشاد
صحن کوثر
N
شمال

رواق حضرت زهرا	
موقعیت	طبقهٔ زیرین فضای بین صحن آزادی، بست شیخ حر عاملی و ورودی شهید نواب صفوی، از شرق به بست شیخ حر عاملی و از غرب به صحن آزادی متصل است.
توضیحات خاص	تشرف به این رواق از ابتدای بست شیخ حرعاملی و ضلع شرقی صحن آزادی امکان پذیر است. مراسم سخنرانی و برنامه‌های ویژهٔ خواهران در این رواق برگزار می‌شود.

صحن های حرم مطهر

صحن امام حسن مجتبی

قبره شیخ محمد عارف

صحن انقلاب اسلامی

صحن آزادی

صحن بعثت

صحن مسجد گوهرشاد

صحن کوثر

صحن قدس

صحن پیامبراعظم

صحن جمهوری اسلامی

صحن غدیر

صحن انقلاب اسلامی (صحن عتیق، کهنه، اسماعیل طلایی)	
موقیت	از سمت شمال به بست و ورودی شیخ طبرسی، از شرق به بست شیخ حر عاملی و ورودی نواب صفوی و از غرب به بست و ورودی شیخ طوسی متصل است.
نمادهای مشهور	سقاخانه، ایوان ساعت، نقاره‌خانه، پنجره‌فولاد معروف، دو گلدستهٔ طلا و ایوان طلای نادری
توضیحات خاص	این صحن از نظر تاریخی مربوط به دوره تیموری و صفویه است. طبقهٔ زیرین این صحن رواق دارالحجه عجل‌الله تعالی فرجه الشریف قرار دارد.

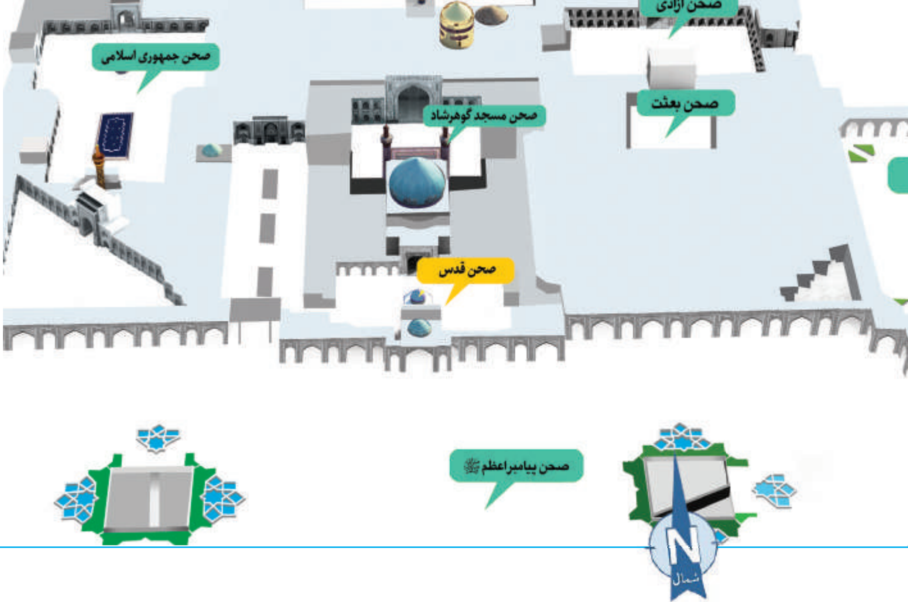
صحن آزادی (صحن نو)	
موقعیت	از شمال به بست شیخ حر عاملی و از جنوب به صحن بعثت و رواق های شیخ بهایی، امام خمینی، و دارالمرحمه و از شرق به ورودیِ خیابان شهید نواب صفوی و از غرب به رواق‌های منتهی به روضهٔ منوره متصل است.
نمادهای مشهور	ایوان طلای ناصری، ایوان ساعت، سنگاب وسط حوض
توضیحات خاص	گوشهٔ شمال شرقی این صحن به رواق حضرت زهرا و بهشت ثامن‌الائمه ۱ راه دارد.

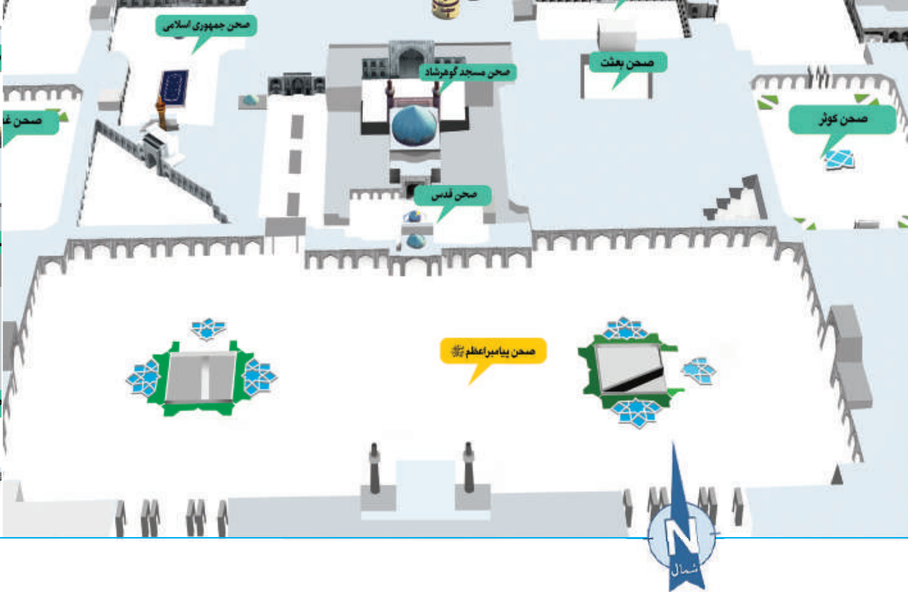
صحن جمهوری اسلامی	
موقعیت	از شمال به بست شیخ طوسی، از جنوب به صحن پیامبر اعظم و از غرب به ورودیِ خیابان آیت الله شیرازی و صحن غدیر دسترسی دارد.
نمادهای مشهور	ساعت آفتابی، پنجره‌فولاد، ایوان طلا، سقاخانه و دو گلدستهٔ طلا
توضیحات خاص	دو طرف ایوان غربی این صحن به بهشت ثامن الائمه ۳ راه دارد.

صحن قدس	
موقعیت	از شمال به مسجد گوهرشاد، از جنوب به صحن پیامبر اعظم ﷺ، از غرب به بست شیخ بهایی رحمه‌الله و از شرق به رواق امام خمینی رحمه‌الله متصل است.
نمادهای مشهور	سقاخانه‌ای با نماد قبةالصخرة در قدس شریف
توضیحات خاص	طبقه زیرین صحن قدس بهشت ثامن‌الائمه علیه‌السلام ۲ قرار دارد.

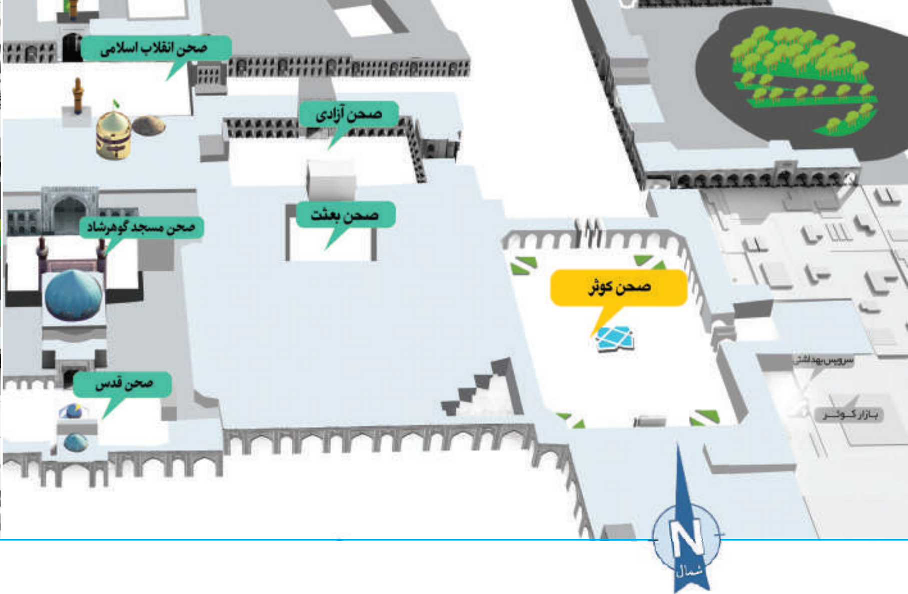
صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله (جامع رضوی)	
موقعیت	از شمال به رواق امام خمینی رحمه‌الله، صحن قدس و رواق زیرسطحی دارالمرحمه، از شمال شرقی به صحن کوثر، از شمال غربی به صحن غدیر، از جنوب شرقی به باب الرضا علیه‌السلام و خیابان امام رضا علیه‌السلام، از جنوب غربی به باب الجواد علیه‌السلام و خیابان شهید اندرزگو (خسروی نو)، از شرق به باب الکاظم علیه‌السلام و از غرب به باب الهادی علیه‌السلام متصل است.
نمادهای مشهور	سه ایوان، شش گلدسته، بلندترین گلدسته‌های حرم بر فراز ایوان ولی عصر عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف به ارتفاع ۷۰ متر
توضیحات خاص	این صحن بزرگ‌ترین صحن حرم مطهر است. همچنین به پارکینگ‌های ۱ و ۲ راه دارد.

صحن غدیر	
موقعیت	از شمال به بست شیخ طوسی‌رحمه‌الله و ورودی خیابان آیت‌الله شیرازی‌رحمه‌الله، از جنوب شرقی به صحن پیامبر اعظم‌صلی‌الله‌علیه‌وآله، از شرق به صحن جمهوری اسلامی و از غرب به خیابان آیت‌الله واعظ طبسی‌ره متصل است.
توضیحات خاص	مهمان‌سرای غدیر در این صحن قرار دارد. در فصل تابستان برنامه های ویژه زائرین عرب زبان در این صحن برگزار می گردد.

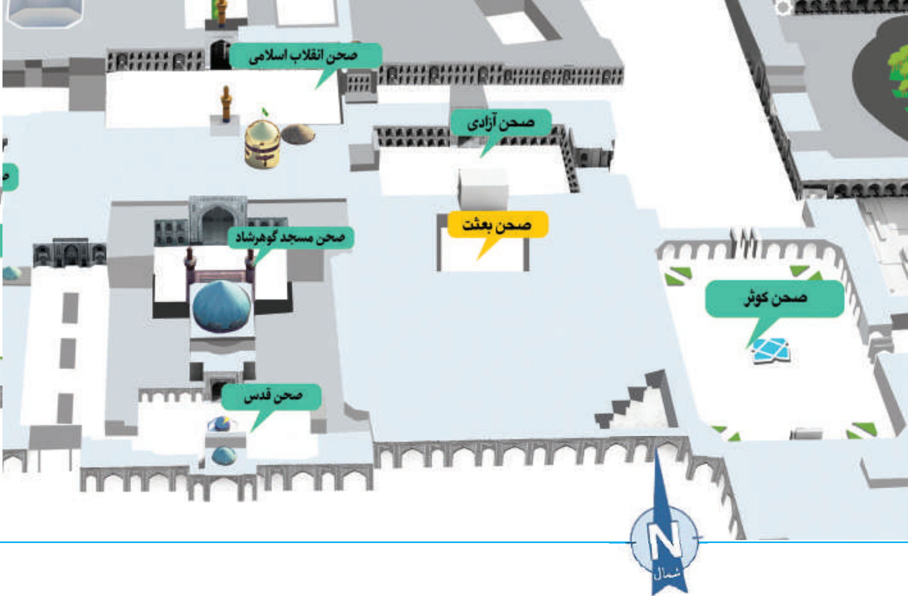
صحن کوثر	
موقعیت	از شمال به بست شیخ حر عاملی و خیابان شهید نواب صفوی، از جنوب غربی به صحن پیامبر اعظم و از شرق به کوچهٔ عباسقلی‌خان متصل است.
توضیحات خاص	دفتر معاونت اماکن متبرکه در ضلع جنوبی و مجموعه موزه‌های حرم مطهر رضوی در ضلع غربی این صحن قرار دارد.

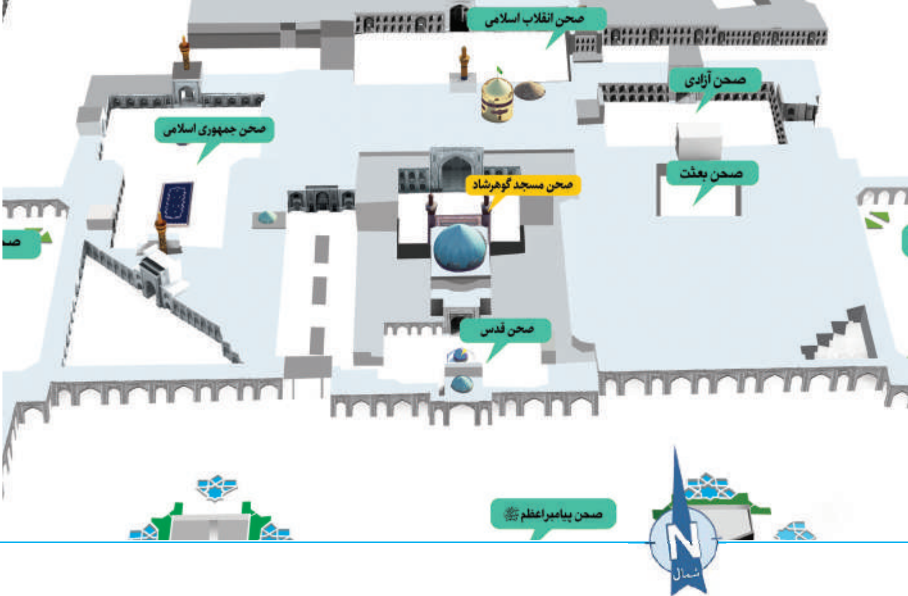
صحن امام حسن مجتبی علیه‌السلام (هدایت)	
موقعیت	از جنوب به بست شیخ حر عاملی رحمه‌الله، ورودی خیابان شهید نواب صفوی رحمه‌الله و دانشگاه علوم اسلامی رضوی، از غرب به بست شیخ طبرسی رحمه‌الله و ورودی خیابان طبرسی و از شرق به بازارچهٔ هدایت و هتل قصر الضیافه و ساختمان شمارهٔ ۲ دانشگاه رضوی متصل است.
توضیحات خاص	این صحن به پارکینگ ۳ راه دارد.

صحن بعثت	
موقعیت	از جنوب به رواق امام خمینی و رواق دارالمرحمه، از شمال به صحن آزادی و از غرب به رواق دارالعباده و راهروی ولایت متصل است.
توضیحات خاص	کوچک‌ترین صحن حرم و بخشی از صحن موزهٔ قدیم است.

صحن مسجد گوهرشاد	
موقعیت	از شمال به رواق های دارالحفاظ و دارالسیاده، از جنوب به صحن قدس، از شرق به رواق امام‌خمینی و از غرب به بست شیخ بهایی متصل است.
نمادهای مشهور	ایوان مقصوره و منبر امام‌زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف در داخل ایوان
توضیحات خاص	صحن گوهرشاد جزء مسجد است و حکم مسجد را دارد. تشرف زائرین توان یاب و کهنسال با ویلچر به روضه منوره از طریق این صحن امکان پذیر است.

مشاهیر مدفون در حرم مطهر رضوی

مقبره شیخ محمد عارف
۲
ورودی نواب صفوی
بست شیخ حر عاملی
صحن کوثر
سرویس بهداشتی
بازار کوثر
رواق کودک
باب الکاظم(ع)

ورودی شیخ طبرسی (ره)
بست شیخ طبرسی (ره)
صحن امام حسن مجتبی (ع)
دارالقرائه
صحن انقلاب اسلامی
حضرت نجمه خاتون (س)
صحن آزادی
دارالعزه
شیخ بهائی (ره)
صحن بعثت
دارالعباده
دارالاخلاص
دارالسیاده
صحن مسجد گوهرشاد
رواق امام خمینی (ره)
صحن قدس
بست شیخ طوسی (ره)
ورودی شیخ ط
صحن جمهوری اسلامی
دارالولایه
(مدرسه دو در) دارالقرآن
مدرسه پریزاد
دارالنور
دارالهدایه
دارالرحمه
بست شیخ بهائی
صحن پیامبر اعظم (ص)

ردیف	نام شخصیت	مکان دفن
۱	فضل بن حسن بن فضل، معروف به شیخ طبرسی رحمه‌الله	ضلع شمالی حرم مطهر، ابتدای خیابان طبرسی
۲	شیخ محمد عارف عباسی رحمه‌الله، معروف به پیر پالان دوز	ضلع شمال شرقی حرم مطهر، ابتدای خیابان نواب صفوی
۳	بهاء الدین محمد، معروف به شیخ بهایی رحمه‌الله	رواق شیخ بهایی رحمه‌الله، حدفاصل صحن آزادی و رواق امام خمینی رحمه‌الله
۴	محمدبن حسن بن علی، معروف به شیخ حر عاملی رحمه‌الله	ضلع شمال شرقی صحن انقلاب اسلامی
۵	آیت‌الله حاج شیخ هاشم قزوینی رحمه‌الله	سمت راست ایوان طلای صحن آزادی، کفشداری شمارهٔ ۶، راهروی رواق دارالضیافه
۶	حاج شیخ حسنعلی مقدادی اصفهانی رحمه‌الله، مشهور به نخودکی	ضلع شمالی رواق دارالحجه، پلاک ۱۱ و ابتدای راهروی ایوان شمالی صحن انقلاب اسلامی
۷	آیت‌الله سید محمدهادی حسینی میلانی رحمه‌الله	رواق دارالشکر
۸	علامه محمدتقی جعفری رحمه‌الله	رواق دارالزهد
۹	شهید سید عبدالکریم هاشمی نژاد رحمه‌الله	رواق دارالسلام
۱۰	آیت‌الله عباس واعظ طبسی رحمه‌الله	رواق دارالشکر
۱۱	شهدای عاشورای حرم رضوی	صحن جمهوری اسلامی، بهشت ثامن الائمه علیه‌السلام ۳، بلوک ۲۷
۱۲	حاج شیخ جعفر مجتهدی رحمه‌الله	صحن آزادی، غرفهٔ ۱۶۹

ردیف	نام شخصیت	مکان دفن
۱۳	آیت الله سیدعباس ابوترابی رحمه‌الله	صحن آزادی، غرفۀ ۱۶۹
۱۴	آزاده مجاهد حجت الاسلام والمسلمین سید علی اکبر ابوترابی رحمه‌الله	صحن آزادی، غرفۀ ۱۶۹
۱۵	علامه سیدمحمدحسین حسینی تهرانی رحمه‌الله	صحن انقلاب اسلامی، جلوی غرفۀ ۱۰۶
۱۶	آیت‌الله شیخ حسنعلی مروارید رحمه‌الله	رواق دارالسرور
۱۷	آیت‌الله میرزاعلی فلسفی رحمه‌الله	رواق دارالسرور
۱۸	حاج سیدابوالحسن حافظیان رحمه‌الله	رواق دارالسرور
۱۹	آیت‌الله میرزاحبیب‌الله گلپایگانی رحمه‌الله	رواق دارالسلام
۲۰	آیت‌الله سیدجواد خامنه‌ای رحمه‌الله	رواق دارالفیض
۲۱	حاج حسین ملک رحمه‌الله	رواق دارالحفاظ
۲۲	آیت‌الله فقیه سبزواری رحمه‌الله	باغ رضوان
۲۳	آیت‌الله کوهستانی رحمه‌الله	رواق دارالولایه
۲۴	حاجیه خانم طاهایی (مؤسس مکتب نرجس)	رواق دارالعباده

آیین‌های حرم مطهر رضوی

برگزاری آیین‌ها و مراسم ویژه در حرم مطهر رضوی یکی از سنت‌های جذاب و قدیمی است که قرن‌هاست در آستان قدس رضوی اجرا می‌شود و آداب خاص خود را دارد که به برخی از آن ها اشاره می شود:

۱. غبارروبی

این آیین با تشریفات و مقدمات مخصوص، چند نوبت در سال و معمولاً هم‌زمان با اعیاد مذهبی یا میلاد ائمهٔ معصومین علیهم‌السلام برگزار می‌شود.

در روز و ساعتی معین، ابتدا روضهٔ منوره رضوی خلوت و همهٔ درهای آن بسته و به‌اصطلاح «قُرُق» می‌شود. سپس تولیت معزز آستان درِ ضریح مطهر را می‌گشاید و به‌تدریج نذورات مردم را از داخل آن جمع‌آوری می‌کند. این نذورات برای حمل به خزانهٔ حضرت، در کیسه‌های مخصوص قرار می‌گیرد. پس از آن، درون ضریح و مضجع منور با عطر و گلاب شسته می‌شود.

طنین تلاوت قرآن کریم و مداحی و مرثیه‌خوانی برای اهل‌بیت علیهم‌السلام طی برگزاری این آیین معنوی، بر فضا حکم‌فرماست. شرح مراسم نیز هر نوبت در صورت‌جلسه‌ای تنظیم و به امضای تولیت معزز و دیگر مقامات شرکت‌کننده در آیین می‌رسد. در پایان مراسم نیز، به هریک از حاضران مقداری غبار داخل ضریح مطهر یا نبات متبرک اهدا می‌شود.

۲. مراسم صُفّه

بر اساس شواهد موجود، از ابتدای شهادت و خاک‌سپاری پیکر پاک امام رضا علیه‌السلام، قرائت قرآن کریم در روضهٔ منورهٔ رضوی معمول و دایر بوده است. هنگامی که محمدخان شیبانی، سلطان ازبک، خراسان را از تیموریان گرفت، در سال ۹۱۰ق به‌قصد زیارت به مشهد مقدس آمد و ضمن زیارت مرقد منور امام‌رضا علیه‌السلام، مقرر کرد حفّاظ در بیرون قبّه، قرآن قرائت کنند. در سال ۱۲۶۷ق، فردی نیکوکار به نام امام‌وردی‌خان بیات مختاری، از این سنت استقبال کرد و طی وقف‌نامه‌ای، عواید موقوفه‌ای را برای مخارج این آیین تعیین کرد. او در این وقف‌نامه مقرر کرد که حفّاظ در رواق توحیدخانه، هر صبح و شام کلام‌الله مجید را تلاوت کنند و فقرات دوازده‌بند و صلوات چهارده معصوم علیهم‌السلام از منشئات خواجه نصیرالدین طوسی رحمه‌الله نیز خوانده شود.

هم‌اکنون آیین صفّه هر روز با حضور خدام و فراشان و تعدادی از دربانان و کفشداران کشیک روز در رواق دارالسلام، دارالزهد یا به صلاحدید سرکشیک خدام، در رواق‌های دیگر در دو نوبت صبح بعد از مراسم تحویل کشیک و شب بلافاصله بعد از نماز مغرب و عشا، برگزار می‌شود.

۳. مراسم تحویل کشیک

هر روز حدود ساعت ۶ صبح که مدت خدمت کشیک قبلی تمام می‌شود و نوبت کشیک بعدی فرا می‌رسد، همهٔ خدمهٔ هر دو کشیک، اعم از خادم و فراش و دربان، به صلاحدید سرکشیک خدام در یکی از رواق‌های حاتم‌خانی، حضرت نجمه‌خاتون علیهاالسلام، رواق دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف یا صحن آزادی حاضر می‌شوند و در دو صف، به‌ترتیب خدام و دربانان و فراشان با حالت احترام مقابل یکدیگر می‌ایستند. سپس سرکشیک یا معاون کشیکی که نوبت کشیکش پایان یافته، با صدای رسا، خطبه‌ای دربردارندهٔ ستایش پروردگار، ثنای ائمهٔ اطهار علیهم‌السلام، ذکر نام مبارک حضرت ثامن‌الائمه علیه‌السلام و امام‌زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف و طلب مغفرت برای عموم مسلمانان، به‌ویژه امام‌خمینی رحمه‌الله و آرزوی سلامتی برای همهٔ خدمتگزاران، به‌ویژه رهبر معظم انقلاب، مدظلّه‌العالی، قرائت می‌کند.

پس از آن، همهٔ خدمه بابت توفیق خدمتگزاری، سجدهٔ شکر به جا می‌آورند و خدمهٔ کشیکی که خدمتشان به پایان رسیده، با خدمه‌ای که خدمتشان شروع شده، مصافحه می‌کنند.

۴. نقاره‌نوازی

آیین نواختن نقاره از اواسط قرن نهم هجری در حرم مطهر رضوی مرسوم شده است. امروزه به‌جز ایام سوگواری و شهادت معصومین علیهم‌السلام و دو ماه محرم و صفر که نقاره تعطیل است، در شبانه‌روز دو نوبت، بیست دقیقه قبل از طلوع و غروب آفتاب، نوبت‌چیان نقاره می‌زنند. نقاره و کرنا با آهنگی خاص به‌نشانهٔ هشدار پایان وقت نماز به صدا درمی‌آید و با نواختن آخرین ضربات، طلوع و غروب خورشید را اعلام می‌کند. در ایام ولادت معصومین علیهم‌السلام و اعیاد مذهبی، شب و صبح روز عید و نیز لحظهٔ تحویل سال، نقارهٔ شادمانی نواخته می‌شود. نقاره خانه حرم مطهر در مناسبت‌های دیگر هم به صدا درمی‌آید: سحرهای ماه مبارک رمضان، حدود یک ساعت قبل از اذان صبح و نیز بعد از اثبات کراماتی، مثل شفای بیماران، که در حرم مطهر رخ می‌دهد.

۵. آیین خطبهٔ شب شهادت

شب عاشورا و شب شهادت امام‌رضا علیه‌السلام، صحن انقلاب اسلامی شاهد برگزاری این آیین است.

تولیت معزز آستان قدس رضوی از مقامات کشوری و لشکری، رجال، شخصیت‌های معروف، خانوادهٔ معظم شهدا و ایثارگران و خدام برای حضور در این مراسم دعوت می‌کند. عزاداران دعوت‌شده بعد از اقامهٔ نماز مغرب و عشا، در رواق مبارک حضرت نجمه‌خاتون علیهاالسلام گرد هم می‌آیند. ابتدا مراسم سخنرانی و ذکر توسل در رواق برگزار می‌شود. پس از آن، خدمه با حالت خضوع و شمع و لاله در دست، با نظم در جای مخصوص خود دورتادور صحن انقلاب اسلامی می‌ایستند و آیین معنوی خطبه‌خوانی برگزار می‌شود.

۶. شام غریبان

مراسم معنوی شام غریبان که در شام شهادت حضرت اباعبدالله‌الحسین علیه‌السلام و امام‌رضا علیه‌السلام برگزار می‌شود، از آیین‌های باشکوهِ بعد از پیروزی انقلاب اسلامی است. در این مراسم، همهٔ خدمه در سازمان مرکزی آستان قدس رضوی اجتماع می‌کنند و بعد از نماز مغرب و عشا، اشعار حزن‌انگیزی را که باید در مسیر بخوانند، تمرین می‌کنند. سپس چهارده نفر از دربانان که لاله‌ها را در دست دارند، در دو طرف در جلوی هیئت و دیگران نیز با نظمی خاص، پشت سر آنان به‌طرف حرم مطهر رضوی حرکت می‌کنند. خدمه پس از ورود به حرم مطهر با عبور از بست شیخ طوسی رحمه‌الله، در بخشی از صحن انقلاب اسلامی که قُرُق شده مستقر شده و مراسم عزاداری برگزار می شود.

۷. مراسم تعویض پرچم

در ایام سوگواری ائمهٔ اطهار علیهم‌السلام و ماه‌های محرم و صفر، پرچم گنبد مطهر رضوی و پرچم‌های نصب‌شده در ورودی‌های حرم مطهر عوض می‌شوند و به رنگ مشکی درمی‌آیند. هم‌زمان با تعویض پرچم گنبد مطهر، پوش ضریح مطهر که پارچهٔ مخمل سبزرنگی است نیز تعویض می‌شود و پارچهٔ مخمل مشکی جای آن را می‌گیرد.

خدمات رفاهی

دفتر امانات نقدی و اشیاء ارزشمند
راهنمای زائر
دفتر نذورات نقدی
آسانسور و پله برقی
امداد زائر
مهمانسرا

یگان صیانت
دفتر نگهداری اشیاء پیداشده
کتاب فروشی
محل توزیع گل های ضریح مطهر
امور دفن
دارالشفاء

- فروشگاه
- وضوخانه خواهران
- دفترفوریت های پزشکی
- دفترپاسخگویی به سوالات شرعی برادران
- دفترپاسخگویی به سوالات شرعی خواهران
- حکایت آفتاب
- پایگاه آداب و زیارت شهید هاشمی نژاد
- دفترپیداشدگان ورسیدگی به امور گمشدگان
- ماشین های زائربر
- دفاترامانات وسایل
- دفترتحویل صندلی چرخدار
- کفشداری
- سرویس های بهداشتی
- پارکینگ

بست شیخ طوسی
ورودی شیخ طوسی
بست شیخ طوسی
انقلاب اسلامی
صحن جمهوری اسلامی
رواق غدیر
صحن غدیر
صحن مسجد گوهرشاد
صحن قدس
بست شیخ بهائی
باب الهادی

۱. سرویس‌های بهداشتی

ردیف	مکان
۱	خروجی صحن غدیر و باب الهادی ، طبقه پایین بازار غدیر
۲	خروجی باب الجواد و پارکینگ شماره ۱
۳	خروجی باب الرضا و پارکینگ شماره ۱
۴	خروجی صحن کوثر و باب الکاظم ، طبقه پایین بازار کوثر
۵	صحن امام حسن مجتبی و پارکینگ شماره ۳
۶	بالاگذر طبرسی ضلع غربی
۷	باغ رضوان پشت مقبره علامه طبرسی
۸	ضلع شمالی ورودی شیخ طوسی
۹	ضلع شمالی دوربرگردان و بالاگذر شیخ طوسی ، جنب پارکینگ شماره ۴
۱۰	ابتدای بست شیخ طوسی جنب ساختمان کتابخانه مرکزی
۱۱	حدفاصل صحن پیامبراعظم و صحن غدیر به صورت موقت کانکسی
۱۲	بست شیخ حر عاملی روبروی مهمانسرا

۲. وضوخانهٔ ویژهٔ خواهران

مکان	موقعیت
صحن انقلاب اسلامی	ضلع شمالی صحن
صحن آزادی	ضلع شمالی صحن
صحن جمهوری اسلامی	ضلع شمالی صحن
صحن قدس	کنار راهروی شبستان تبریزی
صحن پیامبراعظم	ضلع شمالی صحن، کنار راهروی ورودی به صحن قدس
رواق حضرت زهرا	داخل رواق

۳. دفاتر امانات نقدی و اشیاء ارزشمند

ردیف	موقعیت
۱	ورودی شیخ طوسی
۲	ورودی شیخ طبرسی

۳	ورودی نواب صفوی
۴	صحن آزادی
۵	رواق دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف
۶	صحن جمهوری اسلامی (اتاق ۱۲۵، کنار دارالقرآن)
۷	صحن انقلاب اسلامی (کنار کفشداری ۲)
۸	ورودی باب‌الرضا علیه‌السلام
۹	ورودی باب‌الجواد علیه‌السلام

۴. دفاتر امانات وسایل

ردیف	موقعیت
۱	شرق باب‌الرضا علیه‌السلام
۲	غرب باب‌الرضا علیه‌السلام
۳	غرب باب‌الرضا علیه‌السلام، دفتر چمدانی
۴	شرق باب‌الجواد علیه‌السلام
۵	غرب باب‌الجواد علیه‌السلام
۶	باب‌الهادی علیه‌السلام
۷	ورودی صحن غدیر
۸	ورودی شیخ طوسی رحمه‌الله
۹	ورودی باغ رضوان
۱۰	ورودی شیخ طبرسی رحمه‌الله، ضلع غربی
۱۱	ورودی شیخ طبرسی رحمه‌الله، ضلع شرقی
۱۲	بازارچهٔ هدایت
۱۳	ورودی نواب صفوی، ضلع شمالی
۱۴	ورودی نواب صفوی، ضلع جنوبی
۱۵	ورودی صحن کوثر
۱۶	دفتر پارکینگ ۱ (ویژهٔ امانات وسایل و تحویل صندلی چرخ‌دار)
۱۷	دفتر پارکینگ ۳ (ویژهٔ امانات وسایل و تحویل صندلی چرخ‌دار)

۵. دفاتر پیداشدگان و خدمات مادر و کودک

ردیف	موقعیت
۱	دفتر مرکزی، صحن انقلاب اسلامی (پیداشدگان و خدمات مادر و کودک) تلفن: ۳۲۰۰۲۵۳۲ - ۳۲۰۰۲۵۳۰
۲	دفتر صحن آزادی
۳	صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله، بین ایوان ولی عصر عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف و باب الرضا علیه‌السلام (پیداشدگان و خدمات مادر و کودک)
۴	دفتر صحن کوثر، کنار موزهٔ مرکزی (پیداشدگان و خدمات مادر و کودک)
۵	دفتر گوهرشاد، ضلع شمال شرقی صحن گوهرشاد، کنار پنجره‌فولاد
۶	دفتر ورودی شیخ طوسی رحمه‌الله، کنار دفتر نذورات (پیداشدگان و خدمات مادر و کودک)
۷	دفتر دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف، ضلع شمال غربی رواق

۶. اشیاء پیداشده

ردیف	موقعیت
۱	دفتر نگهداری اشیاء پیداشده، ضلع شمال شرقی صحن غدیر
۲	دفتر پوشاک و کفش پیداشده، ضلع شمال شرقی صحن غدیر

۷. مسیر خدمت‌رسانی زائربرهای برقی

ردیف	مسیر
۱	ورودی باب الجواد علیه‌السلام تا ضلع شمالی صحن غدیر و برعکس
۲	ورودی باب الرضا علیه‌السلام تا ضلع شمالی صحن کوثر و برعکس
۳	ابتدای بالاگذر خیابان شیرازی تا ورودی شیخ طوسی رحمه‌الله و برعکس

۴	ابتدای بالاگذر خیابان طبرسی تا ورودی شیخ طبرسی رحمه‌الله و برعکس
۵	ابتدای بالاگذر خیابان نواب صفوی تا ورودی شیخ حر عاملی رحمه‌الله و برعکس
۶	خیابان آیت‌الله واعظ طبسی رحمه‌الله تا ورودی صحن غدیر و برعکس

۸. دفاتر صندلی چرخ‌دار

ردیف	موقعیت
۱	ورودی باب‌الرضا علیه‌السلام، مجاور دفتر مسئول هماهنگی منطقه
۲	ورودی باب‌الجواد علیه‌السلام، حاشیهٔ خیابان، کنار نمایشگاه محصولات فرهنگی آستان قدس رضوی
۳	ورودی شیخ طوسی رحمه‌الله، کنار اتاق ۱۱۱ (اتاق بازرسی وسایل همراه)
۴	ورودی شیخ طوسی رحمه‌الله، کنار دفتر امانات نقدی، ویژهٔ خادمیاران صندلی چرخ‌دار
۵	ورودی شیخ طبرسی رحمه‌الله، کنار اتاق ۱۱۱
۶	ورودی شیخ حر عاملی رحمه‌الله، کنار دفتر امانات نقدی
۷	پارکینگ ۱، طبقهٔ زیرین صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله، کنار گیت‌های بازرسی
۸	پارکینگ ۳، طبقهٔ زیرین صحن امام حسن مجتبی علیه‌السلام، کنار اتاق ۱۱۱

۹. دفاتر خادمین صندلی چرخ‌دار (ویژهٔ خادمیاران صندلی چرخ‌دار برای تشرف زائران سالمند)

ردیف	موقعیت
۱	ورودی شیخ طوسی رحمه‌الله، کنار دفتر امانات نقدی و اشیاء ارزشمند
۲	ضلع جنوب شرقی صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله، کنار ورودی باب الرضا علیه‌السلام

۱۰. دفاتر نذورات

نکته: دفاتر نذورات مستقر در ورودی‌های حرم مطهر ویژهٔ دریافت نذورات غیرنقدی (هدایا) و دفاتر مستقر در صحن‌ها و رواق‌ها ویژهٔ دریافت نذورات نقدی و زیورآلات‌اند.

ردیف	موقعیت
۱	رواق حضرت معصومه علیهاالسلام
۲	رواق دارالحجه صلی‌الله‌علیه‌وآله
۳	رواق دارالسرور (ویژهٔ خواهران)
۴	رواق الله‌وردی خان
۵	رواق دارالولایه
۶	صحن آزادی
۷	رواق دارالسعاده (ویژهٔ خواهران)
۸	صحن انقلاب اسلامی
۹	صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله
۱۰	صحن جمهوری اسلامی
۱۱	مسجد گوهرشاد
۱۲	بست شیخ بهائی ورودی کفشداری ۱۳ و ۱۴
۱۳	مهمان‌سرای بست شیخ حر عاملی رحمه‌الله
۱۴	ورودی نواب صفوی رحمه‌الله، کنار دفتر نذورات (نذورات نقدی دام)
۱۵	ورودی پارکینگ ۳ از مسیر خیابان نواب صفوی (دریافت دام زنده)
۱۶	بست باب الجواد علیه‌السلام
۱۷	بست باب الجواد علیه‌السلام (فروشگاه نذورات فرش)
۱۸	ورودی باب الرضا علیه‌السلام
۱۹	ورودی شیخ طوسی رحمه‌الله
۲۰	ورودی شیخ طبرسی رحمه‌الله

۱۳. پارکینگ‌های حرم مطهر رضوی

شماره پارکینگ	موقعیت و مسیر ورودی
۱	طبقهٔ پایین صحن غدیر و صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله؛ ورودی: ابتدای زیرگذر از مسیر خیابان شیرازی
۲ (ویژهٔ خدام)	طبقهٔ پایین صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله و صحن کوثر؛ ورودی: از مسیر خیابان امام رضا علیه‌السلام به داخل زیرگذر
۳	طبقهٔ پایین صحن امام حسن مجتبی علیه‌السلام؛ ورودی: ابتدای زیرگذر از مسیر خیابان نواب صفوی
۴ (روباز)	ضلع شمالی حرم مطهر، حدفاصل باغ رضوان و بالاگذر شیخ طوسی رحمه‌الله؛ ورودی: ابتدای زیرگذر از مسیر خیابان طبرسی

۱۴. مهمان‌سرا

مهمان‌سرای حضرت رضا علیه‌السلام در بست شیخ حر عاملی رحمه‌الله ویژهٔ کارکنان و خدام و در صحن غدیر، ویژهٔ زائران گرامی است. زائران گرامی برای بهره‌مندی از سفرهٔ پربرکت امام‌رضا علیه‌السلام می‌توانند با دانلود و نصب نرم‌افزار «نسیم رضوان»[۱] روی گوشی تلفن همراه، وارد این نرم‌افزار شوند. سپس با انتخاب گزینهٔ «مهمان‌سرا» می‌توانند با انتخاب یک تاریخ و ثبت کد ملی خود و خانواده، مهمان سفرهٔ پرنور امام‌رضا علیه‌السلام شوند. ازطریق نسخهٔ وب نسیم رضوان هم می‌توان بدون نصب نرم‌افزار، از خوان نعمت امام‌رضا علیه‌السلام بهره‌مند شد.

۱۵. امور دفن

دفتر امور دفن در ضلع شمال شرقی صحن کوثر، اتاق ۱۱۶ واقع شده است. برای ارتباط با این بخش، می‌توان از شماره‌تلفن ۳۲۰۰۲۲۴۵ نیز استفاده کرد. این دفتر علاوه بر انجام خدمات

---

۱. nasimrezvan.com

روزمره برای تشییع اموات، دربارۀ محل دفن مشاهیر مدفون در حرم مطهر رضوی نیز اطلاعاتی ارائه می‌دهد.

۱۶. یگان صیانت حرم مطهر رضوی

یگان صیانت حرم مطهر رضوی در ضلع شرقی باغ رضوان واقع است. این یگان از نیروهای مجرب آستان قدس رضوی و نیروی انتظامی (آگاهی) تشکیل شده است. نیروهای این بخش به‌صورت شبانه‌روزی برای رفاه و امنیت زائران گرامی و پیشگیری از جرم، رسیدگی به مفقودی یا سرقت اموال، رسیدگی به جرائم مشهود و... انجام وظیفه می‌کنند. شماره‌تلفن ۳۲۰۰۲۲۱۵ و ۳۲۰۰۳۲۱۵ برای اعلام چنین مواردی پاسخ‌گوی زائران گرامی است.

۱۷. امداد زائرین

مهم‌ترین فعالیت‌های این بخش عبارت‌اند از: رسیدگی به امور زائران درراه‌ماندۀ نیازمند، برگزاری برنامۀ زیارتی با عنوان «یا معین‌الضعفاء» برای کمک به تشرف افراد ناتوان و سالمند در سطح شهر مقدس مشهد، رسیدگی به امور زائران مصدوم‌شده در حرم مطهر و پیگیری امور درمانی آنان و اهدای پوشاک به زائران نیازمند واجد شرایط. بخش امداد زائرین در ضلع جنوبی صحن پیامبر اعظم ﷺ کنار ایوان ولی‌عصر عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف، ساختمان معاونت خدمات زائرین واقع شده است.

تلفن: ۳۲۰۰۲۲۹۹ـ ۳۲۰۰۲۰۳۵

خدمات فرهنگی

۱. فعالیت‌های قرآنی

در سال‌های اخیر، مدرسهٔ تاریخی دودر با عنوان دارالقرآن الکریم آستان قدس رضوی تجلی‌گاه فعالیت‌های قرآنی شده است. این مرکز با برگزاری برنامه‌های متنوع مانند کلاس‌های آموزشی، کارگاه‌های قرآنی، مسابقات و جشنواره‌های قرآنی، محافل انس با قرآن کریم و... در احیای معارف قرآنی گام بلندی برداشته است. دسترسی به این مرکز از صحن جمهوری اسلامی امکان‌پذیر است.

۲. تبلیغ معارف

در تمام سال سخنرانی‌های مذهبی، قرائت دعاها و زیارت‌های تأکیدشده در ایام مشخص، قرائت دعاهای مأثور مانند کمیل، توسل، ندبه و... در حرم مطهر رضوی برگزار می‌شود. علاوه بر این برنامه‌ها، در مناسبت‌های اسلامی و ملی نیز برنامه‌های ویژه مانند مداحی، مرثیه‌سرایی، مناجات‌خوانی، سرود و همخوانی (تواشیح) برگزار می‌شود. زمان و مکان این برنامه‌ها در تابلوهای اطلاع‌رسانی برنامه‌های فرهنگی‌تبلیغی حرم مطهر (پیک زائر) اعلام می‌شود.

۳. پاسخ‌گویی به سؤالات شرعی و اعتقادی

سامانهٔ تلفنی پاسخ‌گویی به سؤالات شرعی

زائران می‌توانند ازطریق تماس با شماره‌تلفن ۳۲۰۲۰ پاسخ سؤالات شرعی خود را به‌صورت شبانه‌روزی دریافت کنند.

سامانهٔ پیامکی پاسخ‌گویی به سؤالات شرعی

زائران می‌توانند با استفاده از سامانهٔ پیامکی ۳۰۰۰۲۰۲۰ پاسخ سؤالات شرعی خود را ازطریق پیامک دریافت کنند.

دفاتر پاسخ‌گویی به سؤالات شرعی برادران

این دفاتر در مدرسهٔ پریزاد و صحن انقلاب اسلامی، مسجد گوهرشاد و صحن آزادی به‌صورت شبانه‌روزی و در رواق دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف از ساعت ۹ صبح تا ۱۰ شب فعالیت می‌کنند.

دفاتر پاسخ گویی به سؤالات شرعی خواهران

این دفاتر در صحن‌های جمهوری اسلامی و آزادی به‌صورت شبانه‌روزی و در صحن انقلاب اسلامی و رواق دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف از ساعت ۸ صبح تا ۸ شب فعالیت می‌کنند.

دفاتر پاسخ گویی به سؤالات اعتقادی برادران

این دفاتر در مدرسهٔ پریزاد از ساعت ۸ صبح تا ۸ شب و در صحن جمهوری اسلامی، دفتر ادارهٔ پاسخ‌گویی به سؤالات دینی از ساعت ۷ صبح تا ۷ شب فعالیت می‌کنند.

دفاتر پاسخ گویی به سؤالات اعتقادی خواهران

این دفاتر در رواق دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف و صحن آزادی از ساعت ۸ صبح تا ۸ شب فعالیت می‌کنند.

۴. مرکز مشاورهٔ دینی

مرکز مشاورهٔ دینی حرم مطهر درباره مسائل بالینی، تربیتی، خانواده،تحصیلی، حقوقی و ... مشاوره می دهد.

ویژه زائرین: ایوان باب الهادی علیه‌السلام از ۸ صبح تا۸ شب فعالیت دارد. نوبت‌دهی نیز به‌صورت حضوری انجام می‌شود. ویژه مجاورین: مرکزغدیر واقع در جنب صحن غدیر طبقه بالای بازار غدیر و مراکز بعثت و زائر شهر از ۹ صبح تا ۸ شب فعالیت دارد. نوبت دهی از طریق شماره تلفن: ۳۸۰۰۸ می شود.

۵. نشست‌های پرسش‌وپاسخ دین، نشاط، زندگی

نشست‌های «دین، نشاط، زندگی» یکی از برنامه‌های ویژهٔ «پرسمان دینی» است که در ایام تابستان با موضوعات اخلاقی و اجتماعی و تربیتی برگزار می‌شود.

حلقهٔ معرفت

«حلقهٔ معرفت» ازجمله نشست‌های صمیمی پرسش‌وپاسخ دینی است. این حلقه‌ها در دو بخش برادران و خواهران برگزار می‌شود. حلقه‌های معرفت برادران در طول شبانه‌روز در مرکز پاسخ‌گویی به سؤالات دینی، واقع در مدرسهٔ پریزاد و رواق‌های امام خمینی قدس‌سره و دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف برگزار می‌شود. حلقه‌های معرفت خواهران نیز همه‌روزه یک نوبت صبح و یک نوبت بعدازظهر در رواق‌های حضرت زهرا علیهاالسلام و دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف برگزار می‌شود.

پرسمان‌های دینی

«پرسمان دینی» عنوان سلسله جلسه‌های سخنرانی و پرسش وپاسخ است. جلسات پرسش و پاسخ موضوعی هرشب، دو ساعت بعد از نماز مغرب و عشا در رواق امام خمینی رحمه‌الله برگزار می‌شود.

۶. خدمات فرهنگی به گروه‌های ویژه

بسیاری از زائران امام علی بن موسی‌الرضا علیهماالسلام به صورت دسته جمعی و در قالب کاروان ها و گروه های زیارتی به حرم مطهر مشرف می‌شوند. برای این زائران، خدمات فرهنگی ویژه‌ای در نظر گرفته شده است که در صورت درخواست و ابراز علاقه، بهره‌مند خواهند شد. هماهنگی این برنامه‌ها تلفنی یا با مراجعه به دفتر خدمات ویژهٔ گروه‌های زیارتی، واقع در رواق دارالهدایه، امکان‌پذیر است.

تلفن: ۳۲۲۳۵۳۱۳

۷. پایگاه‌های فرهنگی

نمایشگاه حکایت آفتاب

این نمایشگاه در ایوان باب‌الهادی علیه‌السلام صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله واقع شده است و در آن، هشت پرده از زندگی امام‌رضا علیه‌السلام در قالب تابلوهایی از معرق و چسبانه‌کاری (کُلاژ) به تصویر کشیده شده و از زبان راویان روایت می‌شود. ساعت فعالیت نمایشگاه حکایت آفتاب از ۸ تا ۱۳ و ۱۵ تا ۱۹ است.

تلفن: ۳۲۰۰۳۵۷۱

رواق کودک (ویژهٔ کودکان ۴ تا ۸ سال)

رواق کودک در ضلع شرقی صحن پیامبر اعظم ﷺ جنب ایوان باب الکاظم ؑ واقع شده و در دو نوبت صبح و عصر فعالیت می‌کند.

تلفن: ۳۲۰۰۲۸۸۸

پایگاه فرهنگی آداب زیارت

پایگاه فرهنگی آداب زیارت شهید هاشمی‌نژاد در صحن پیامبر اعظم ﷺ، جنب باب‌الجواد ؑ واقع شده است. در این پایگاه برنامه‌های آداب زیارت، حرم‌شناسی، سیرهٔ شهدا و برنامهٔ ویژهٔ گروه‌های دانش‌آموزی برگزار میگردد.

تلفن: ۳۲۰۰۳۷۳۸

۸. سامانهٔ مخاطبان نورالهدی

این شبکه برای حفظ ارتباط زائران گرامی با حرم مطهر رضوی و در راستای معرفت‌افزایی و استمرار برکات زیارت تشکیل شده است. ارسال فصل نامهٔ نورالهدی به مشترکان در سه دورهٔ سنّی کودک، نوجوان و جوان کار اصلی شبکهٔ مخاطبان نورالهدی است. دفتر نورالهدی در باب‌الهادی ؑ، طبقهٔ همکف، اتاق شمارهٔ ۱ واقع شده است.

تلفن: ۳۲۰۰۲۵۷۳

۹. درگاه فرهنگی تبلیغی امام‌رضا ؑ

درگاه فرهنگی‌تبلیغی امام‌رضا ؑ در دو حوزهٔ صفحات وب و شبکه‌های اجتماعی فعالیت می‌کند.

نشانی صفحهٔ اصلی پایگاه مجازی حرم مطهر رضوی

haram.razavi.ir است. این صفحه درگاه ورود به همهٔ زیر درگاه‌ها، صفحات موضوعی و شبکه‌های اجتماعی مربوط به آستان قدس رضوی است.

۱۰. مسابقات فرهنگی

واحد مسابقات فرهنگی حرم مطهر رضوی در طول سال و مناسبت‌های مهم، برای گروه‌های سنی بزرگ‌سال، نوجوان و کودک مسابقه برگزار می‌کند. علاقه‌مندان در سراسر کشور می‌توانند با مراجعه به نشانی haram.razavi.ir در این مسابقات شرکت کنند.

۱۱. ویژه‌برنامه‌های زائران غیرِایرانی

حرم مطهر رضوی در طول سال میزبان شمار فراوانی از زائران گرامی از کشورهای اسلامی و دیگر کشورها از سراسر جهان است. برای این گروه از زائران نیز مراسم و برنامه‌های مختلف فرهنگی و تبلیغی برگزار می‌شود. رواق‌های دارالرحمه، دارالمرحمه و نیز صحن غدیر برای همین برنامه‌ها در نظر گرفته شده است.

تلفن: ۳۲۰۰۲۴۲۵

۱۲. دیگر مراکز و مؤسسه‌های فرهنگی

بنیاد پژوهش‌های اسلامی واقع در ضلع شرقی ورودی و بالاگذر شیخ طبرسی قدس‌سره

دانشگاه علوم اسلامی رضوی، واقع در صحن امام حسن مجتبی علیه‌السلام

کتابخانهٔ مرکزی آستان قدس رضوی، واقع در بست شیخ طوسی قدس‌سره

کتابخانهٔ مسجد گوهرشاد، مکان موقت واقع در صحن امام حسن مجتبی علیه‌السلام

موزهٔ مرکزی، واقع در صحن کوثر

موزهٔ گنجینه قرآن و نفایس، گنجینه هدایای مقام معظم رهبری مدظلّه‌العالی، و تالار آثار استاد فرشچیان، واقع در صحن کوثر

موزهٔ مردم‌شناسی، بیرون از حرم مطهر، ضلع غربی ایوان باب الهادی علیه‌السلام

مرکز نمایشگاه‌ها و همایش‌های آستان قدس رضوی، طبقه پایین ورودی باب الجواد علیه‌السلام

نمایشگاه‌ها و فروشگاه‌های کتاب، واقع در حوزه اماکن متبرکه حرم مطهر رضوی

شکرانهٔ خدمت

اکنون که خداوند متعال بر ما منت نهاده و توفیق خدمت‌گزاری در بارگاه ملکوتی حضرت ثامن‌الحجج، امام علی‌بن‌موسی‌الرضا، علیه آلاف التحیة و الثناء، را به‌عنوان موهبتی بس ارزشمند عنایت فرموده است، به شکرانهٔ این نعمت عظیم، همواره خود را در محضر خداوند تبارک و تعالی می‌دانیم و اعتقاد داریم این امام همام و رئوف، حیّ و حاضر و ناظر بر تمامی رفتار و گفتارمان است. بنابراین، ضمن تأسی به سیرهٔ آن حضرت، نهایت توان خود را در ارائهٔ خدمات شایسته‌تر به زائرانش به کار می‌گیریم.

با استعانت از کلام نورانی امام راحل رحمه‌الله، خود را ملتزم به تبعیت از ولایت فقیه و حمایت از منویّات رهبر معظم انقلاب، مدظلّه‌العالی، می‌دانیم و برای پیاده‌سازی گفتمان انقلاب کوشش می‌کنیم.

همدلی، هماهنگی، حضور بموقع در محل خدمت، رعایت ضوابط، مقررات، نظم‌وانضباط کامل و دقیق در انجام وظایف واگذارشده و استفادهٔ صحیح از امکانات و صرفه‌جویی در هزینه‌ها را از اصول کاری خود می‌دانیم و بدان پایبندیم.

خوش‌رویی، آراستگی ظاهری، ادب، تواضع، حُسن خلق، سعهٔ‌صدر، متانت، رازداری و رعایت دیگر اصول اخلاقی را که از مصادیق بارز شکوه و عظمت بارگاه منور رضوی است، سرلوحهٔ وظایفمان در ارائهٔ خدمت قرار می‌دهیم و اهتمام مستمر و جدی به آن را افتخار می‌دانیم.

زائران عزیز را بندگان خدا می‌دانیم و خدمتگزاری خالصانه به آنان را عبادتی ارزشمند و وسیلهٔ نزدیکی به خدا تلقی می‌کنیم. تمامی زحمات و تلاش‌هایمان را به‌پیشگاه ولی‌نعمتمان، حضرت امام علی‌بن‌موسی‌الرضا علیه‌السلام تقدیم کرده و جز رضایت و تأیید آن حضرت را آرزو نمی‌کنیم.

اصل امربه‌معروف و نهی‌ازمنکر را فریضه‌ای همگانی می‌دانیم. در حفظ و تقویت ارزش‌های اسلامی، به‌ویژه لزوم رعایت حجاب و توصیه به رعایت آن، با دقت و طبق ضوابط ابلاغی، تلاش وافر کرده و از هرگونه رفتاری که به‌دور از اخلاق کریمهٔ اسلامی و شئونات بارگاه منور رضوی باشد، خودداری می‌کنیم.

نشاط، شور و شعف معنوی را در همهٔ لحظات خدمتگزاری حفظ می‌کنیم و تمام توان خود را در ایجاد نظم، آرامش، امنیت و رفاه زائران گرامی، برای بهره‌گیری هرچه بیشتر این عزیزان از فیوضات معنوی حضور در بارگاه ملکوتی رضوی به‌کار می‌گیریم.

در تعمیق معرفت ولایی و ارتقای مهارت و دانش لازم برای خدمتگزاری مطلوب و هرچه شایسته‌تر تلاش می‌کنیم.

فراموش نمی‌کنیم خیل زائرانِ اهل آسمان کمتر از جمعیت اهل زمین نیستند و خدمت به آنان، خدمت به صاحبخانه است و یک شب بیتوته در حرم مطهر، معادل زیارت خداوند متعال در عرش است.

در کلاسِ حضورِ قطعه‌ای از بهشت و در لحظه‌های خدمت، مراقبیم که روحمان غایب نباشد و دقت می‌کنیم که به‌جای خادم حرم بودن، خادم زائرین صاحب حرم باشیم.

۱. درفرهنگ تشکیلات آستان قدس رضوی، اصطلاح «حرم» در دو مفهوم محدود و گسترده به کجا اطلاق می‌شود؟

الف. محل دفن امام علیه‌السلام و فضای زیر گنبد (روضهٔ منوره)؛ ب. کل مجموعهٔ حرم مطهر.

۲. امام‌رضا علیه‌السلام در چه تاریخی به شهادت رسیدند و پیکر مطهر ایشان به خاک سپرده شد؟

ایشان در آخر صفر سال ۲۰۳ق به شهادت رسیدند. پیکر مطهرشان در باغ حُمَید بن قَحطَبه، نزدیک دهکدهٔ سناباد طوس، به خاک سپرده شد که بعدها به مشهد الرضا شهرت یافت.

۳. چرا مرقد و ضریح مطهر دقیقاً در مرکز روضهٔ منوره و زیر گنبد مطهر قرار نگرفته است؟

چون پیکر امام علیه‌السلام بالاسر هارون الرشید دفن شده و گنبد در اصل بر فراز قبر هارون قرار داشته است.

۴. گنبد حرم مطهر چه زمانی ساخته شد و طلاکاری آن به‌دستور چه کسی انجام شد؟

در اوایل قرن ۶ق ساخته و به‌دستور شاه‌طهماسب صفوی طلاکاری شد.

۵. مضمون کتیبه‌های گنبد مطهر چیست؟

الف. پیاده به زیارت آمدن شاه‌عباس صفوی و طلاکاری گنبد؛ ب. مرمت و طلاکاری دوبارهٔ گنبد پس از زلزلهٔ سال ۱۰۸۴ق. و طلاکاری آن پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

۶. اولین ضریح برای مرقد شریف امام‌رضا علیه‌السلام چه زمانی ساخته شد؟

در زمان شاه‌طهماسب صفوی.

۷. ضریح مطهر فعلی چندمین ضریح است و کدام هنرمند آن را طراحی کرده است؟

پنجمین ضریح است و به دست استاد فرشچیان طراحی شده است.

۸. کدام سوره‌های قرآن کریم روی ضریح مطهر به‌صورت کتیبه قلم‌زنی شده است؟

سوره‌های مبارکهٔ انسان (هل اَتیٰ) و یاسین.

۹. سرداب حرم مطهر کجا قرار دارد و مسیر تشرف به آن کجاست؟

حدود سه متر پایین‌تر از روضهٔ منوره و ضریح مطهر قرار دارد. مسیر تشرف به آن از راهرویی است که در پشت پنجره‌فولاد و هشتیِ ضلع شرقی رواق حضرت معصومه علیهاالسلام قرار دارد.

۱۰. مسجد بالاسر کجاست و در چه دوره‌ای ساخته شده است؟

بین روضهٔ منوره و رواق دارالسیاده واقع شده و در دورهٔ غزنویان ساخته شده است.

۱۱. مسجد جامع گوهرشاد به‌دستور چه کسی و در چه سالی بنا شد؟

به‌دستور بانو گوهرشاد و در سال ۸۲۱ ق.

۱۲. مسجد جامع گوهرشاد چند شبستان دارد و نام ایوان شمالی و جنوبی آن چیست؟

هفت شبستان دارد. ایوان‌های شمالی و جنوبی آن به‌ترتیب ایوان دارالسیاده و ایوان مقصوره نام دارند.

۱۳. منبر معروف صاحب‌الزمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف چه زمانی ساخته شده و کجا قرار دارد؟ علت نام‌گذاری آن چیست؟

در دورهٔ قاجار ساخته شده و در ایوان مقصوره قرار داد. چون استاد محمد نجّار خراسانی آن را به‌نیت امام‌زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف ساخته، منبر به این نام معروف شده است.

۱۴. مدرسهٔ پریزاد مربوط به کدام دورهٔ تاریخی است و امروزه به چه عنوانی فعالیت می‌کند؟

در دورهٔ تیموری ساخته شده و امروزه مرکز پاسخ‌گویی به سؤالات دینی زائران است.

۱۵. مدرسهٔ دودر مربوط به کدام دورهٔ تاریخی است و امروز به عنوان چه مرکزی فعالیت می کند؟

در دورهٔ تیموری ساخته شده و امروزه به نام دارالقرآن معروف و محل فعالیت های قرآنی حرم مطهر است.

۱۶. بست‌ها و ورودی‌های حرم مطهر کدام‌اند؟

بست‌ها: شیخ طوسی رحمه‌الله، شیخ طبرسی رحمه‌الله، شیخ حرعاملی، و شیخ بهایی رحمه‌الله.

ورودی‌ها: باب‌الکاظم علیه‌السلام، باب‌الرضا علیه‌السلام، باب‌الجواد علیه‌السلام، باب‌الهادی علیه‌السلام، ورودی غدیر، ورودی شیخ طوسی رحمه‌الله، ورودی باغ رضوان، ورودی شیخ طبرسی رحمه‌الله، ورودی صحن امام‌حسن مجتبی علیه‌السلام، ورودی نواب صفوی رحمه‌الله و ورودی کوثر.

۱۷. پنجره‌های فولاد در کجای حرم مطهر قرار دارند؟ مشهورترین پنجره‌فولاد کدام است؟

در صحن‌های انقلاب اسلامی، جمهوری اسلامی، گوهرشاد و نیز رواق‌های دارالولایه، دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف و حضرت معصومه علیهاالسلام قرار دارند. معروف‌ترین پنجره‌فولاد در صحن انقلاب اسلامی است.

۱۸. سقاخانهٔ معروف حرم مطهر کجاست؟ چرا به «اسماعیل‌طلایی» مشهور است؟

در صحن انقلاب اسلامی. چون شخصی به نام اسماعیل‌طلایی در اطراف سنگاب، بنایی هشت‌ضلعی با سقف گنبدی ساخت، به سقاخانهٔ اسماعیل‌طلایی معروف شده است.

۱۹. ساعت‌آفتابی در کدام صحن قرار دارد و کارکرد آن چیست؟

در صحن جمهوری اسلامی است و ظهر شرعی و فاصلهٔ قبل و بعد از آن را نشان می‌دهد.

۲۰. در حرم مطهر رضوی چند رواق وجود دارد؟

سی‌وسه رواق.

۲۱. رواق حضرت نجمه خاتون علیهاالسلام کجاست؟

شمال شرقی حرم مطهر (شمال غربی صحن آزادی).

۲۲. رواق حضرت معصومه علیهاالسلام کجاست و فاصله طولی پنجرهٔ این رواق تا سرداب مطهر چقدر است؟

غرب روضهٔ منوره (طبقهٔ زیرین رواق دارالولایه). فاصله‌اش تا سرداب مطهر حدود ۱۹٫۵ متر است.

۲۳. رواق‌های زیرسطحی (طبقهٔ پایین) حرم مطهر چند رواق است و نامشان چیست؟

شش رواق: حضرت معصومه علیهاالسلام، دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف، شیخ طوسی رحمه‌الله، شیخ حر عاملی رحمه‌الله، دارالمرحمه، حضرت زهرا علیهاالسلام.

۲۴. رواق حضرت زهرا علیهاالسلام کجا قرار دارد و ورودی‌های آن از کجاست؟

در طبقه پایین ضلع شرقی صحن آزادی قرار دارد. ورودی‌های آن از ابتدای بست شیخ حر عاملی رحمه‌الله و ضلع شرقی صحن آزادی است.

۲۵. در حرم مطهر رضوی چند صحن وجود دارد؟

ده صحن.

۲۶. صحن انقلاب اسلامی مربوط به کدام دورهٔ تاریخی است و نام‌های قدیم آن چیست؟

صحن انقلاب اسلامی مربوط به دوره‌های تیموری و صفوی است. نام‌های قدیم آن عبارت‌اند از عتیق، کهنه و اسماعیل‌طلایی.

۲۷. نمادهای مشهور صحن انقلاب اسلامی کدام‌اند؟

سقاخانه، ایوان ساعت، نقاره‌خانه، پنجره‌فولاد معروف، دو گلدستهٔ طلا و ایوان طلای نادری.

۲۸. صحن‌هایی که بعد از پیروزی انقلاب اسلامی بنا شده‌اند، کدام‌اند؟

جمهوری اسلامی، قدس، پیامبر اعظم ﷺ، غدیر، کوثر، امام حسن مجتبی علیه‌السلام و بعثت.

۲۹. صحن آزادی مربوط به کدام دورهٔ تاریخی است و نام قدیم آن چیست؟

مربوطه به دورهٔ قاجار است و نام قدیم آن صحن نو است.

۳۰. صحن قدس کجا قرار دارد و سقاخانهٔ آن نماد چیست؟

در ضلع جنوبی مسجد گوهرشاد قرار دارد. سقاخانهٔ آن نماد قبة‌الصخرة دربیت‌المقدس است.

۳۱. صحن پیامبر اعظم ﷺ کجاست و نام قبلی آن چیست؟

جنوبی‌ترین صحن حرم مطهر است و پیش‌تر به نام صحن جامع رضوی خوانده می‌شد.

۳۲. صحن امام حسن مجتبی علیه‌السلام کجاست و نام قبلی آن چیست؟

در شمال شرقی حرم مطهر قرار دارد. نام پیشین آن صحن هدایت بوده است.

۳۳. مجموعه موزه‌های حرم مطهر رضوی در کدام صحن قرار دارد؟

صحن کوثر.

۳۴. بهشت‌های ثامن‌الائمه علیه‌السلام در طبقهٔ پایین کدام صحن‌ها قرار دارند؟

صحن‌های آزادی، قدس و جمهوری اسلامی.

۳۵. گلدسته‌های طلا بر روی ایوان‌های کدام صحن‌ها قرار دارند؟

صحن‌های انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی.

۳۶ . صحن‌هایی را که پنجره‌فولاد دارند، نام ببرید؟

صحن‌های انقلاب اسلامی، جمهوری اسلامی و گوهرشاد.

۳۷ . مقبرهٔ شیخ بهایی رحمه‌الله کجاست؟

جنوب شرقی روضهٔ منوره (رواق شیخ بهایی قدس‌سره).

۳۸ . مقبرهٔ شیخ‌حسنعلی اصفهانی رحمه‌الله، معروف به نخودکی، در کدام رواق است؟

ضلع شمالی رواق دارالحجه، پلاک ۱۱.

۳۹ . مقبرهٔ شیخ حر عاملی رحمه‌الله در کدام صحن است؟

ضلع شمالی صحن انقلاب اسلامی.

۴۰ . آرامگاه شیخ محمد عارف رحمه‌الله، معروف به پیر پالان‌دوز، در کدام سمت حرم مطهر قرار دارد و چه ساعت‌هایی برای بازدید باز است؟

ضلع شرقی حرم مطهر، ابتدای خیابان نواب صفوی از طلوع آفتاب تا مغرب جهت بازدید باز است.

۴۱ . آرامگاه علامه محمدتقی جعفری رحمه‌الله در کجا قرار دارد؟

رواق دارالزهد.

۴۲ . آرامگاه آیت‌الله سیدجواد خامنه‌ای رحمه‌الله پدر مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در کجا قرار دارد؟

رواق دارالفیض.

۴۳ . آرامگاه شیخ جعفر مجتهدی رحمه‌الله کجاست؟

صحن آزادی ، داخل غرفهٔ ۱۶۹.

۴۴ . آرامگاه آیت‌الله سیدمحمدهادی میلانی رحمه‌الله در کجا قرار دارد؟

رواق دارالشکر.

۴۵. شهید سیدعبدالکریم هاشمی‌نژاد رحمه‌الله در کجا به خاک سپرده شده است؟

رواق دارالسلام.

۴۶. محل دفن آیت‌الله واعظ طبسی رحمه‌الله کجاست؟

رواق دارالشکر.

۴۷. شهدای انفجار عاشورای حرم مطهر در کجا مدفون‌اند؟

صحن جمهوری اسلامی، بهشت ثامن‌الائمه علیه‌السلام، بلوک ۲۷.

۴۸. آیین غبارروبی چه موقع برگزار می‌شود؟

چند نوبت در سال و معمولاً هم‌زمان با اعیاد مذهبی یا میلاد ائمهٔ معصومین علیهم‌السلام.

۴۹. دربارهٔ مراسم صُفّه چه می‌دانید؟

این مراسم هر روز با حضور خدام و فراشان در دو نوبت، نیم ساعت قبل از طلوع آفتاب و بلافاصله بعد از نماز مغرب و عشا، برگزار می‌شود. در این آیین، علاوه بر تلاوت قرآن کریم، صلوات و مدح چهارده معصوم علیهم‌السلام که از خواجه نصیرالدین طوسی است نیز خوانده می‌شود.

۵۰. فلسفهٔ نقاره‌زنی چیست؟

اعلام طلوع و غروب آفتاب و اعلام وقت سحر در ماه مبارک رمضان و نیز اعلام کرامت امام‌رضا علیه‌السلام و شفای مریض و اعلام روز عید در اعیاد و نقاره ویژه مراسم تحویل سال نو در عید نوروز.

۵۱. در چه مواقعی نقاره زده نمی‌شود؟

ایام سوگواری و شهادت معصومین علیهم‌السلام و دو ماه محرم و صفر.

۵۲. مراسم خطبه‌خوانی در چه زمانی برگزار می‌شود؟

شب عاشورا و شب شهادت امام‌رضا علیه‌السلام.

۵۳. مراسم شام غریبان در چه زمانی برگزار می‌شود؟

شام شهادت اباعبدالله علیه‌السلام و شام شهادت امام‌رضا علیه‌السلام.

۵۴. موقعیت سرویس‌های بهداشتی را بگویید.

ورودی صحن غدیر، ورودی باب الجواد علیه‌السلام، ورودی باب الرضا علیه‌السلام ورودی صحن کوثر، صحن امام‌حسن مجتبی علیه‌السلام، بست شیخ حر عاملی قدس‌سره، ابتدای بست شیخ طوسی رحمه‌الله (پشت کتابخانهٔ مرکزی)، بالاگذر شیرازی، بالاگذر طبرسی و باغ رضوان.

۵۵. مکان‌هایی را که در آن‌ها وضوخانهٔ ویژهٔ خواهران قرار دارد، نام ببرید.

ضلع شمالی صحن‌های انقلاب اسلامی و آزادی و جمهوری اسلامی، صحن قدس (کنار راهروی شبستان تبریزی)، ضلع شمالی صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله (کنار راهروی ورودی به صحن قدس)، رواق حضرت زهرا علیهاالسلام.

۵۶. موقعیت دفاتر امانات نقدی و اشیاء ارزشمند را بگویید.

ورودی شیخ طوسی قدس‌سره، ورودی شیخ طبرسی قدس‌سره، ورودی نواب صفوی، صحن آزادی، رواق دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف، صحن جمهوری اسلامی (اتاق ۱۲۵، کنار دارالقرآن)، صحن انقلاب اسلامی (کنار کفشداری ۲)، ورودی باب الرضا علیه‌السلام، ورودی باب الجواد علیه‌السلام.

۵۷. دفاتر امانات وسایل در کدام مکان‌ها قرار دارد؟

ضلع شرقی باب الرضا علیه‌السلام، ضلع غربی باب الرضا علیه‌السلام، ضلع شرقی باب الجواد علیه‌السلام، ضلع غربی باب الجواد علیه‌السلام، باب الهادی علیه‌السلام، ورودی صحن غدیر، ورودی طوسی، ورودی باغ رضوان، ضلع غربی ورودی طبرسی، ضلع شرقی ورودی طبرسی، بازارچهٔ هدایت، ضلع شمالی ورودی نواب صفوی، ضلع جنوبی ورودی نواب صفوی، ورودی صحن کوثر، دفتر پارکینگ ۱، دفتر پارکینگ ۳.

۵۸. دفاتر پیداشدگان و خدمات مادر و کودک در کدام مکان‌ها قرار دارند؟

صحن‌های انقلاب اسلامی، آزادی، پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله، کوثر، گوهرشاد، ورودی شیخ طوسی قدس‌سره، رواق دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف.

۵۹. محل نگهداری اشیاء پیداشده در کدام قسمت است؟

ضلع شمال شرقی صحن غدیر.

۶۰. زائربرهای برقی در کدام مسیرها تردد می‌کنند؟

ورودی باب‌الجوادؑ تا ضلع شمالی صحن غدیر و برعکس، ورودی باب‌الرضاؑ تا ضلع شمالی صحن کوثر و برعکس، ابتدای بالاگذر خیابان شیرازی تا ورودی شیخ طوسی قدس‌سره و برعکس، ابتدای بالاگذر خیابان طبرسی تا ورودی شیخ طبرسی قدس‌سره و برعکس، ابتدای بالاگذر خیابان نواب صفوی تا ورودی شیخ حر عاملی قدس‌سره و برعکس، خیابان آیت‌الله واعظ طبسی قدس‌سره تا ورودی صحن غدیر و برعکس.

۶۱. موقعیت دفاتر صندلی چرخ‌دار را بگویید.

ورودی‌های باب‌الرضاؑ، باب‌الجوادؑ، شیخ طوسی قدس‌سره، شیخ طبرسی رحمه‌الله، شیخ حرعاملی رحمه‌الله و پارکینگ‌های ۱ و ۳.

۶۲. دفاتر نذورات غیرنقدی در چه مکان‌هایی قرار دارند؟

بست باب‌الجوادؑ، ورودی‌های باب‌الرضاؑ، شیخ طوسی رحمه‌الله، شیخ طبرسی رحمه‌الله و پارکینگ ۳.

۶۳. پارکینگ‌های حرم مطهر در کجا قرار دارند؟

پارکینگ ۱: طبقهٔ پایین صحن غدیر و صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله؛ پارکینگ ۲ (ویژهٔ خدام): طبقهٔ پایین صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله و صحن کوثر؛ پارکینگ ۳: طبقهٔ پایین صحن امام‌حسن مجتبیؑ؛ پارگینگ ۴ (روباز): ضلع شمالی حرم مطهر، حدفاصل باغ رضوان و بالاگذر شیخ طوسی قدس‌سره.

۶۴. مهمان‌سرای حضرت رضاؑ برای پذیرایی از زائران در کجا واقع شده است؟

صحن غدیر.

۶۵. زائران گرامی برای بهره‌مندی از غذای متبرک مهمان‌سرای حضرت رضاؑ چگونه باید اقدام کنند؟

با نصب نرم‌افزار نسیم رضوان روی تلفن همراه یا درخواست ازطریق نسخهٔ وب این نرم‌افزار.

۶۶. پیگیری مشکلاتی چون سرقت اموال و جرائم مشهود مربوط به کجاست و در کجا قرار دارد؟

مربوط به یگان صیانت است و در باغ رضوان قرار دارد.

۶۷. زائران درراه‌ماندهٔ نیازمند باید به کجا مراجعه کنند؟

بخش امداد زائرین درضلع جنوبی صحن پیامبراعظم ﷺ، کنار ایوان ولی‌عصر عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف.

۶۸. طرح «یا معین الضعفاء» چیست و برای بهره‌مندی از این طرح باید به کجا مراجعه کرد؟

کمک به تشرف افراد سالمند و ناتوان در مشهد. این خدمت در بخش امداد زائرین درضلع جنوبی صحن پیامبراعظم ﷺ، کنار ایوان ولی‌عصر عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف، ارائه می‌شود.

۶۹. برای استفاده از برنامه‌های قرآنی حرم مطهر کجا باید مراجعه کرد؟

دارالقرآن درصحن جمهوری اسلامی.

۷۰. دفاترپاسخ‌گویی به مسائل شرعی در کجای حرم مطهر قرار دارند؟

برادران: مدرسهٔ پریزاد، مسجد گوهرشاد، صحن آزادی و صحن انقلاب اسلامی (شبانه‌روزی)، رواق دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف (از ساعت ۹ صبح تا ۱۰ شب)

خواهران: صحن‌های جمهوری اسلامی و آزادی (شبانه‌روزی)، صحن انقلاب اسلامی ورواق دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف (ازساعت ۸ صبح تا ۸ شب)

۷۱. شمارهٔ سامانهٔ تلفنی پاسخ‌گویی به سؤالات شرعی کدام است؟

۳۲۰۲۰

۷۲ . مرکز مشاورهٔ دینی حرم مطهر کجا قرار دارد؟

ویژه زائران: باب‌الهادی علیه‌السلام.

ویژه مجاورین: طبقه بالای بازار غدیر

۷۳ . حلقه‌های معرفت در کدام مکان‌های حرم مطهر برگزار می‌شود؟

برادران: مرکز پاسخگویی به سؤالات دینی (مدرسهٔ پریزاد)، رواق‌های امام خمینی قدس‌سره و دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف

خواهران: رواق‌های حضرت زهرا علیهاالسلام و دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف

۷۴ . گروه‌های زیارتی و کاروان‌ها برای استفاده از خدمات فرهنگی باید به کجا مراجعه کنند؟

دفتر خدمات ویژهٔ گروه‌های زیارتی در صحن جمهوری اسلامی رواق دارالهدایه.

۷۵ . نمایشگاه حکایت آفتاب در کجا قرار دارد؟

ایوان باب‌الهادی علیه‌السلام.

۷۶ . رواق کودک ویژهٔ کدام گروه از زائران است و در کجا قرار دارد؟

ویژهٔ کودکان ۴ تا ۸ ساله است و در ضلع شرقی صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله (رواق کودک) قرار دارد.

۷۷ . پایگاه فرهنگی آداب زیارت شهید هاشمی نژاد کجاست و در کدام زمینهٔ فرهنگی خدمت‌رسانی می‌کند؟

در صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله، کنار باب‌الجواد علیه‌السلام واقع شده است و برنامه‌های آداب زیارت، حرم‌شناسی، سیرهٔ شهدا و برنامهٔ ویژهٔ گروه‌های دانش‌آموزی برگزار می‌کند.

۷۸ . نورالهدی در کجای حرم مطهر قرار دارد و در چه زمینه‌ای خدمت‌رسانی می‌کند؟

در باب‌الهادی علیه‌السلام، طبقهٔ همکف، اتاق شمارهٔ ۱ واقع شده است. ارتباط با شبکه مخاطبان در سه دوره سنّی کودک، نوجوان و جوان کار اصلی نورالهدی است.

۷۹. نشانی صفحهٔ اصلی تارنمای حرم مطهر رضوی چیست؟

haram.razavi.ir

۸۰. مکان‌هایی که به زائران غیرایرانی خدمت‌رسانی می‌شود، کدام‌اند؟

رواق های دارالرحمه، دارالمرحمه، غدیر و صحن غدیر.

۸۱. تلفن ارتباط مستقیم با روضهٔ منوره چند است؟

۰۵۱۴۸۸۸۸

۸۲. دارالشفای امام رضا علیه‌السلام کجاست؟

ضلع جنوبی بالاگذر شیخ طوسی رحمه‌الله، حدفاصل بالاگذر شیخ طوسی رحمه‌الله و ورودی صحن غدیر.

۸۳. بانوان زائری که همراه خود چادر ندارند، از کجا می‌توانند چادر امانت بگیرند؟

دفاتر تحویل چادر امانی واقع در ورودی های حرم مطهر.

۸۴. خطبهٔ عقد دائم در کدام رواق انجام می‌شود؟

زوج های جوان می‌توانند برای برگزاری مراسم خطبهٔ عقد دائم، همراه با خانوادهٔ خود به رواق شیخ طوسی رحمه‌الله در کنار رواق دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف مراجعه کنند. تلفن: ۳۲۰۰۹۰۸۰

۸۵. آیا حرم مطهر برای زائران کم‌بضاعت، مسافرخانه یا محل اقامت در نظر گرفته است؟

بله. یک زائرسرا و یک زائرشهر به همت آستان قدس رضوی ساخته شده است. متقاضیان می‌توانند برای رزرو اتاق و سوئیت‌های این دو مجموعه، به تارنمای مؤسسهٔ موقوفهٔ خدمات زائر رضوی به‌نشانی eghamat.razavi.ir مراجعه کنند.

نشانی زائرسرای رضوی: مشهد، بلوار چمن، چمن ۹۹ (میرزا کوچک خان ۱۳) تلفن: ۱۴۶۰ داخلی ۱

نشانی زائرشهر رضوی: مشهد، شهرک طرق، خیابان ساعی، روبه‌روی کارخانۀ قند شیرین. تلفن: ۱۴۶۰ داخلی ۲

۸۶. فوریت‌های پزشکی در کدام صحن‌ها قرار دارد؟

به‌صورت شبانه‌روزی در صحن‌های امام‌حسن مجتبی علیه‌السلام، آزادی، پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله، جمهوری اسلامی، انقلاب اسلامی و گوهرشاد و رواق‌های حضرت معصومه علیهاالسلام و حاتم‌خانی فعالیت می‌کند. تلفن: ۰۵۱۳۲۰۰۲۴۲۴

۸۷. سامانۀ ملی پاسخ گویی تلفنی ۱۳۸ چیست؟

در این سامانه، به پرسش‌های زائران دربارۀ فعالیت‌های آستان قدس رضوی، حرم مطهر و نذورات پاسخ داده می‌شود. این سامانه همچنین مسئول دریافت و ثبت انتقادها و پیشنهادها، مشکلات و درخواست‌های مردمی از آستان قدس رضوی تا رسیدن به نتیجه است.

۸۸. نهادهای نظارتی آستان قدس رضوی در حرم مطهر، یعنی حراست و بازرسی، در کجا واقع شده است؟

حراست در ورودی باب‌الرضا علیه‌السلام و بازرسی در ضلع جنوب غربی صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله قرار دارد.

۸۹. هسته مرکزی گزینش آستان قدس رضوی در کجا قرار دارد؟

ضلع غربی مجتمع تجاری غدیر، ساختمان هسته مرکزی گزینش آستان قدس رضوی

۹۰. دفتر رسیدگی به امور هیئت‌های مذهبی در کجا واقع شده است؟

ضلع شرقی صحن پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله، روبه‌روی ستون ۱، کنار فوریت‌های پزشکی.

۹۱. کتابخانۀ مرکزی در کدام قسمت حرم مطهر واقع شده است؟

بست شیخ طوسی قدس‌سره.

۹۲. بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی کجا قرار دارد؟

ضلع شرقی بالاگذر و ورودی شیخ طبرسی رحمه‌الله.

۹۳. موزهٔ مردم‌شناسی آستان قدس رضوی کجا واقع شده است؟

بیرون از حرم مطهر، بین ایوان باب‌الهادی علیه‌السلام و باب‌الجواد علیه‌السلام.

۹۴. مرکز نمایشگاه‌ها و همایش‌های آستان قدس رضوی کجاست؟

طبقهٔ پایین بست باب‌الجواد علیه‌السلام. دسترسی به آن از مسیر بست باب‌الجواد علیه‌السلام و نیز پارکینگ ۱ امکان‌پذیر است.

۹۵. آیا در حرم مطهر مکانی برای ارائهٔ پیشنهادها و انتقادها وجود دارد؟

بله. دبیرخانهٔ نظام پذیرش و ساماندهی پیشنهادها و انتقادها در صحن کوثر و رواق‌های امام خمینی رحمه‌الله، دارالحجه عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف و... قرار دارد. همچنین صندوق پیشنهادها و انتقادها در همهٔ صحن‌های مقدس قرار داده شده و صندوق ارتباط مستقیم با تولیت محترم آستان قدس رضوی نیز در دسترس زائران گرامی است.

۹۶. فلسفهٔ عصای نقره‌ای در دست دربانان چیست؟

این وسیله به‌عنوان نشان عظمت و شکوه دربار سلاطین مرسوم بوده است. سابقهٔ استفاده از عصای نقره، منقش به نام مبارک حضرت رضا علیه‌السلام، در حرم مطهر به دوران صفویه برمی‌گردد. این عصا نشان عظمت و شکوه این آستان مقدس و تکریم زائران و احترام به آن‌هاست.

۹۷. چگونه می‌توان خادم امام رضا علیه‌السلام شد؟

. مراجعه به وبگاه آستان قدس رضوی و سامانهٔ خادمیار رضوی به‌نشانی khademyar.razavi.ir برای متقاضیان غیرمشهدی؛

.مراجعه به وبگاه خادمیار رضوی و مراجعهٔ حضوری به مدیریت

امور خدام، واقع در ورودی طوسی، کنار دفتر امانات، برای متقاضیان مشهدی.

۹۸. تالار قدس آستان قدس رضوی، ویژهٔ برگزاری همایش‌ها، در کجا قرار دارد؟

بست شیخ طوسی رحمه‌الله، داخل مجموعهٔ کتابخانهٔ مرکزی آستان قدس رضوی.

۹۹. راه‌های ادای نذورات به حرم مطهر امام رضا علیه‌السلام چیست؟

۱. مراجعه به دفاتر نذورات در رواق‌های مبارک و صحن‌های مقدس و همهٔ ورودی‌های حرم مطهر

۲. ارسال نذورات نقدی ازطریق پست به‌نشانی حرم مطهر امام رضا علیه‌السلام، صحن آزادی، دفتر نذورات کل آستان قدس رضوی؛

۳. سامانهٔ اینترنتی نذر رضوی به نشانی nazr.razavi.ir

۴. شماره‌گیری کد دستوریِ #8*

اَللهُمَّ سَلِّم وَ تَمِّم

مدیریت امور خدام آستان قدس رضوی

ادارهٔ ارزیابی و توانمندسازی

تابستان ۱۴۰۱

۱۳۲

